

Видавництво
дитячої
літератури
«Веселка»
Київ 1971

УФ
К17

Українські народні казки

КАЛИТОЧКА

ЗМІСТ

ДВА БРАТИ	7
ПРО ДУРНЯ ТЕРЕШКА	41
ЯК БІДНИЙ ЧОЛОВІК НИЩИВ ПАНІВ	45
ДОТЕПНИЙ ЖАРТ	65
КИРИК	71
ЦОРКА (ДОЧКА) І ПАСЕРБИЦЯ	79
ЗОЛОТИЙ ЧЕРЕВИЧОК	97
МУДРА ДІВЧИНА	111
КАЛИТОЧКА	121
ЯЗИКАТА ХВЕСЬКА	133
ЛІНИВА	147
ЯК МИКОЛА БУВ КОРОВОЮ	155

Художник
А. Базилевич

Д В А Б Р А Т И

Було собі два брати: один був дуже багатий, а другий — бідний. Та ще так було: що багатий та на багатій оженився, то ще й дужче став багатий, а бідному прийшлося та на бідній женитися, то ще й дужче став бідний. У багатого щодень божий музики грають та веселяться, а в бідного і світла немає в каганці. У багатого ж тільки одним одним син, а в бідного аж четверо, та всіх же то треба нагодувать та напоїть... У багатого

і наймити, і наймички — усіх хлібом годує, а бідного брата і молотить до себе не пускає.

Сидять раз бідний брат з своєю жінкою, радяться, де б його хліба заробить собі. От жінка і каже йому:

— Що ж, чоловіче, у тебе брат багатий; піди до його та попросись хоч молотить, або що, бо вже ось послідній доїдаємо.

— Ну, то що ж, піду.

Приходить до воріт, а брат надворі був, як побачив, що він іде, та зараз до його і біжить.

— Чого тобі? — каже. — Хіба хочеш, щоб з мене люди сміялись, як з тебе?

— За що ж вони, брате, будуть сміятись? За те, що я бідний, а ти багатий? Я ж твій брат.

— Та що з того, що ти мені брат? Є у мене брати не такі, як ти, а такі, як я.

— Так хоч вони такі багаті, як і ти, а я твій брат бідний, то пусти мене до себе хоч кусок хліба заробити.

— Ні, — каже, — брат, ніяково мені з старцями знатись.

— Ну, коли тобі соромно, так не називай мене братом, а зови хоч наймитом.

— Ні, — каже, — всі знають, що ти мій брат.

— Ну, так коли не хочеш мене найнять, то дай мені мішечок хліба, бо дома діти голодні сидять. Посліднє доїдаєм.

— Ні, брат, не дам. Я ще для тебе не дбав. А ти піди зароби, а до мене не ходи. — А сам ляпнув хврткою та й пішов. Остався бідний брат біля воріт, подумав: «От, господи милостивий, де в бога правда?! Ну, бог з тобою, брате». Насунув шапку та й пішов до дому.

А жінка дожидається.

— Подождіть, — каже, — дітки, пішов батько до дядька та принесе борошна, та я напечу папки, та будете їсти. (А сама така раденька). Коли це зирк — іде чоловік, а сльози з очей, як горох, так і котяться.

— А що, чоловіче, заробив? Тепер, — каже, — будемо їсти. — А сама так і заголосила.

— Що ж, жінко, не плач. Господь дасть — піду в город та там і зароблю.

— А що тобі брат сказав?

— Та який він мені брат, коли він мене і за брата не считає.

— Та хоч би ти йому за наймита став.

— Та й за наймита не бере, бо, каже, усі знають, що я його брат.

— Ну, нехай же його бог покарає. Піди

в город, чи не допоможе тобі бог чого заробить.

Зібрала те, що не доїли вранці, дала дітям повечеряти, а самі посідали, та дивляться на них, та плачуть, бо нічого було їсти. Поклала жінка діток спати, сама помолилась богу, теж лягла. А він, сердега, не знає, що робити, чи лягати, чи зараз іти в город, бо вже як прокинуться діти, то сам як хочеш, а їм давай їсти.

— Ну що ж, чоловіче, сидиш, чом не лягаєш?

— Та що з того, що ляжу? Де моя торбина?

— Навіщо тобі?

— Піду. А ти прогодуй діток, як сама вже знаєш, поки я прийду з города.

Узяв торбину і пішов.

Прийшов у город і найнявся до купця житом, чи що, пересипать. Поробив у купця тижнів зо три і заробив карбованців з тридцять грошей. «Ну, каже, слава тобі господи, буде на харч». Пішов на базар, купив солі, купив хліба, купив сала — карбованців з п'ять стратив, «а з цими, каже, піду додому, щоб жінка бачила, що не даром робив».

Приходить у своє село. Йде повз братову хату, а в його дворі гомін такий, що аж луна

по селу іде. Підійшов до воріт, одчинив хвіртку, аж там музики грають, комедії приставляють «Оце так. А у рідного брата і світла нема в хаті. Ну, бог з ним, нехай собі тішиться». Приходить до своєї хати та й стукає у двері. Жінка схопилась та й до дверей:

— Хто такий?

— Твій чоловік.

Одчинила.

— Ну, слава ж тобі господи, що тебе бог приніс.

Ввійшов у хату — діти сплять: яке на лаві, яке на печі, яке в запічку під рядниною згорнулось; як почули, що батько прийшов, так всі і схопились. Той каже:

— Тату, дай хліба.

Той:

— Дай, тату, сала, дай сала.

Розв'язав торбину. Як допались діти, як та сарана, прости боже: той за сало, той за паляницю, той на печі, той на припічку, той на полу — сидять, їдять.

— Ну, а це ж тобі, жінко, гостинець. — Вийма двадцять п'ять карбованців, дає. Жінка як побачила, то аж затрусилась, бо як вона вийшла заміж, то в неї стільки не було. Повкладали дітей спати і самі полягали. Вранці встали, жінка й каже:

— Ну, чоловіче, слава тобі господи, то в нас тепер грошенята є, піди ж тепер у город та купи хліба, купи солі, купи мені чоботи або й собі купи, щоб з нас хоч люди не так сміялись.

— Добре, піду.

Пішов. Приходить в город. Йде вулицею, коли дивиться — стоїть купа людей і щось

гукують: «А, піду лиш подивлюсь, що там таке». Доходить до цієї купи, питається чоловіка:

— Що тут таке, дядьку?

— Та це продають волоцюгу.

— Якого волоцюгу?

— Та чи подушного, чи що, не заплатив та мандрував цілий год, так його піймали та в тюрмах з год продержали, та це продають — хто внесе за нього гроші двадцять п'ять карбованців, то той до себе і візьме його... і він уже тому одробить ті гроші, що за нього заплатять.

— Чом же ви, дядьку, не візьмете?

— А куди я візьму! Хіба можна до себе злодіїв приймати? Піди от подивись, який стоїть!

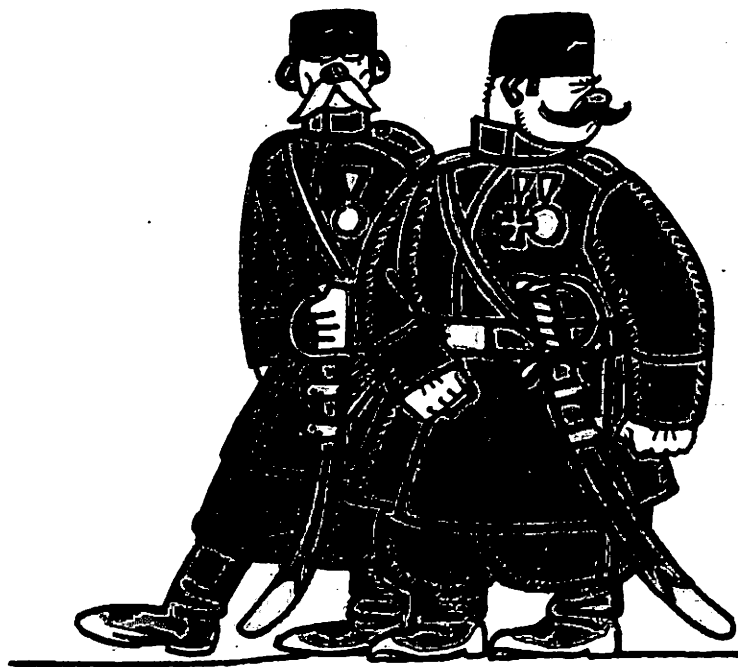
Просунувсь у купу, стоїть здоровий парубок посеред купи, і налигачем руки назад зв'язані, а урядники викрикують:

— Хто дасть двадцять п'ять карбованців за цього парубка, то нехай бере його до себе, — він тому одробить його гроші.

Злодій стоїть понурившись і каже:

— Візьміть мене, люди добрі, хто в бога вірує, я тому одроблю його гроші.

Бідняку жалко стало парубка: «Ану, що

бог дасть — візьму його та викуплю: будем вдвох робить — чи не луччий піде заробіток». Пропхавсь аж до урядників та й питається:

— А на скільки год цей парубок продається?

— На один год.

— А там?

— А там як він сам схоче: схоче — слу-

житиме ще, а не схоче — одійде од тебе, — тоді він уже вільний буде.

Вийняв гроші, оддав:

— Так нате ж вам за нього двадцять п'ять карбованців.

Взяли урядники гроші, записали, кому злодія здали на поруки, тоді він розв'язав злодію руки:

— Ходім, небоже.

Злодій поклонивсь йому:

— Спасибі тобі,— каже,— дядечку, що тебе господь надоумив мене викупить.

Пішли. Веде його бідний у своє село та дорогою зажурився. Злодій і питається:

— Чого ти, дядьку, журишся?

— Ні,— каже,— я не журюсь.

— Ні, дядьку, журишся.

— Чого ж мені журитися?

— А того, що ти мене викупив, та ще й злодюгу.

— Еге, сину, це правда. А ти знаєш, небоже, що в мене тільки й було що двадцять п'ять карбованців,— та за послідні я тебе й викупив

— Ну, дядьку, не журись.

Прийшли додому. Жінка дивиться у вікно — дума собі: «Кого це він веде з собою?»

Ввійшли в хату:

— Ось,— каже,— на тобі, жінко, купив.

— Що купив?

— Та ось дивись, якого парнюгу.

— Та невже ж? — а сама в сльози,— Що ти наробив? Самим нічого їсти, діти з голоду пухнуть.

А парубок сів на лаві та й каже:

— Не лайтесь, дядино, не журіться. Спасибі вашому чоловікові, що він мене викупив, а я ваші гроші вам хутко одроблю. Ще так, що й хліб будете за мною їсти.

Посидів трошки, посидів:

— А що, дядино, чи у вас є що вечеряти?

— Де ж воно візьметься, хіба ж ви не бачите, що в нас і горшків немає, та ми не знаємо, у чім що і варити.

Посидів той парубок та й вийшов з хати. Коли трохи згодом стукається у двері:

— Дядино, одчини.

Одчинив бідний хату.

— А нате лиш, дядьку, оце дітям вечерю приніс.

Коли туди — аж він повні приполи усякої харчі держить. Як почули діти про вечерю, так не дали йому й на стіл покласти: хто за сало, хто за паляницю, хто на піч, а хто в запічок... Уже й дядина трошки не та стала, одсердилася:

— Спасибі тобі, парубче.

— Ні за що, дядино, дякувати. Сідайте ось — повечеряємо вкупі.

Сіли і повечеряли гуртом, богу помолились, полягали спати.

Вранці встали:

— А що, дядьку, будемо робить? Треба щось видумать, а то без діла буцімто ніяково.

— Та що ж його робить?

— Як нема хазяйства, то давайте хоч лісу будемо плести коло двору.

— Так хворосту нема.

— Ну, так завтра буде й хворост.

— Так нема ж грошей.

— Та й гроші завтра будуть. А хто це, дядьку, рядом з вами живе?

— Не питай, небоже.

— А що таке?

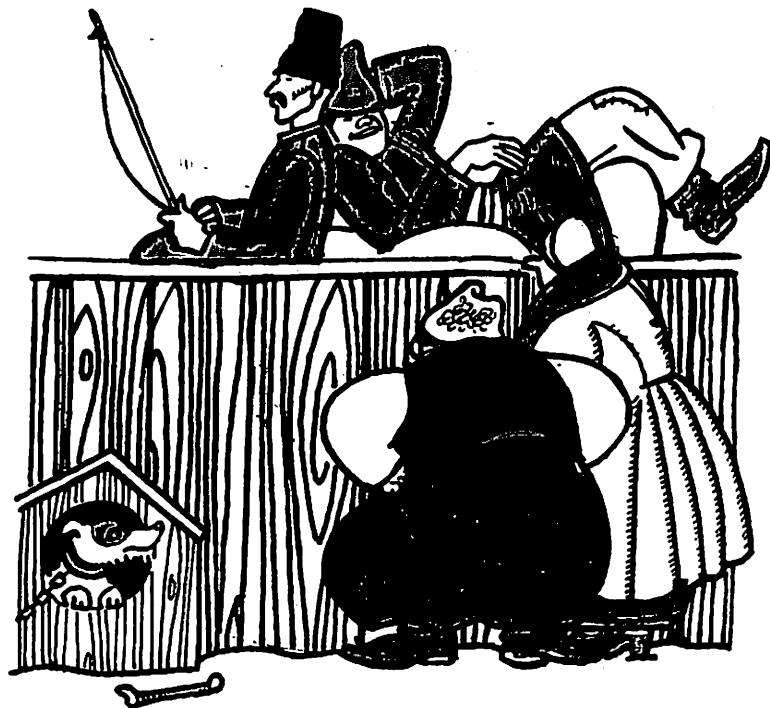
— Це, — каже, — брат мій живе, — а сам аж здригнув.

— Такий багатий, та вам при бідності нічого не дає?

— Та він і хвіртку запирав, не то, щоб що давав.

— Отакі багаті брати? Е, подожди ж, дядьку, він колись буде давать.

Побалакали собі та й пішли в хату. (На дворі балакали). Тепер уже сіли вечеряти не за голий стіл, уже щось було на столі. Полягали спать. Як уже дядько з дядиною поснули добре, парубок нищечком устав, вийшов з хати, причинив за собою двері, пішов прямо до пана. Забравсь до його у комору, розбив

скриню з грішми, ⁴набрав повні саки червінців та й пішов. Прийшовши додому, пішов на город, вирив яму, закопав саки з грішми, а трошки грошей положив собі в кишеню. Пішов у хату і ліг.

Вранці встали, поснідали. Парубок посидів, посидів, а далі вийма з кишені аж цілих сто карбованців:

— А нате лиш, дядьку, оце вам за те, що ви мене викупили.

А далі виймає ще сто карбованців:

— А це тобі, дядино, щоб ти не лаялася з своїм чоловіком за те, що він мене викупив.

Як побачила вона ті гроші, як гепнеться йому в ноги:

— Спасибі ж тобі, мій голубчику.

Та раз, та вдруге, аж очіпок їй з голови звалився. А дядько так уже не знає, що й робити — тільки плечима сова та підскакує.

— Ну, дядьку, тепер поїдемо в город та купимо чого треба в хазяйстві.

Поїхали в город. Купили шкапу, купили пару волів, купили корову з телям, купили віз. Приїхали додому. Стали хазяйнувати по-троху.

Багатий брат дивується:

— Що це, — каже, — в мого брата де взялись воли, шкапа й корова?

А жінка каже:

— А злодюга навіщо?

— Та то злодюга був колись, а тепер він уже не злодій, бо я чув, що він викуплений.

— А де ж вони грошей набрали?

— Та про те вже їм знати. Може, в того злодія ще давні гроші є?

А теща каже:

— Ось пошліть хлопця, нехай він піде до його дітей гратися: то що діти балакатимуть, то він підслухає, прийде та нам і розкаже.

— Оце добре.

Узяли і послали хлопця. Бідний брат думає: «Що це за знак? Ніколи багач не пускав свою дитину гратися до моїх дітей, а тепер пустив». Сіли обідати, посадили і хлопця багачевого за стіл. Погравсь хлопець з дітьми і пішов. Приходить додому, батько й питає:

— А що, сину, що ти там чув?

— Нічого, тату, не чув. Грались. Мене дядько і обідать посадив. Борщ був з м'ясом і каша з молоком.

— Еге... Он що! Це вже, значить, годі полову їсти, що торік у мене брав та молов з житом і їв... Тепер вже борщ з м'ясом ще й каша з молоком! Що ж це воно за знак? Як би його довідатись?

А теща сидить на печі та каже:

— Ось як довідатися: ти піди до брата та скажи йому, що придуть до мене судді добро моє описувати, так дозволь, брате, нехай моя скриня з грішми у тебе в хаті постоїть, поки я панів одбуду. Та візьми скриню велику, ту, що в коморі, та мене туди

замкніть, то я вже почую, що вони балакати-муть.

— Оце добре.

— Тільки якби чого-небудь туди їсти мені поставити.

— Та он вареники ті, що не доїли, так з макітрою і поставимо.

Винесли з комори скриню, влізла туди теща, поставили їй вареники і замкнули.

— Отепер піду до брата.

Бідний брат щось робив надворі; дивиться, йде до нього брат.

— Що це за знак? — каже. А в самого аж сльози на очах навернулись.

Прийшов, здоровкається:

— Здоров, брате. (Та ще й руку подав).

— Здоров.

— Боже тобі поможи.

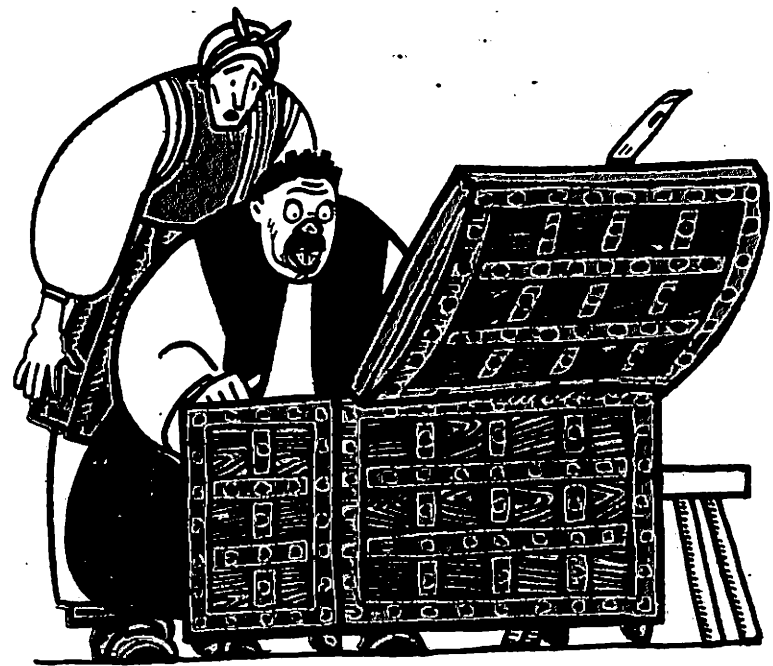
— Спасибі.

— А чого я, брате, до тебе прийшов?

— Не знаю.

— Будь ласкавий, брате, чи не можна до тебе мою скриню з грішми перевезти, бо до мене наїдуть судді описувати худобу, то нехай скриня у тебе постоїть, а завтра вранці прийду і візьму.

— Так що ж, нехай постоїть, привези.

— Тільки, брате, в хаті постав скриню, бо в сінях страшно становить.

— Та поставимо і в хаті, вези.

Пішов багач. Привезли скриню і поставили в хаті на самому покутті. Парубка тоді дома не було. Приходить увечері, дивиться — скриня стоїть.

— Дядьку, що це у вас за скриня?

— Та це брат привіз, оддав на сохран, бо до його судді наїхали худобу описувать. Тільки ніч перестоїть, а завтра вранці прийде брат та й візьме.

— Бреше він.

Повечеряли і полягали спати.

Як заснули дядько з дядиною, він встав, узяв макогін, одімкнув скриню, підняв віко, коли баба... Він її як ошелешить макогоном! І не кавкнула... Взяв вареник з макітри, встромив їй у рот, буцімто подавилась. Швиденько замкнув скриню та й ліг собі. Коли це вранці іде багатий брат з наймитами.

— А що, брате, ціла скриня?

— Ціла.

— Ну, спасибі тобі, дай бог здоров'я. А беріть, хлопці, ставте на віз.

Поставили і повезли. Багач йде ззаду та й питається:

— Мамо, чули, де вони беруть гроші?

Не озивається.

— Мабуть, заснула.

Привезли скриню додому, одімкнули, як глянув багач, то аж рот роззявив:

— Умерла?! Дивись, жінко, ще й вареник у роті. Мабуть, удавилась... Голівонько бідна, що його робить? Треба йти до попа — нехай

іде ховать. Скажемо, що скоропостижно вмерла.

Прийшов до попа:

— Здорові були, батюшко.

— Здоров, здоров.

— Ідіть ховать, — мати вмерла.

— Та невже? Як це так? Я ж її вчора бачив, мов здорова ж була?

— Так вона, батюшко, й сьогодні здорова була, та їла вареники та за їжею вмерла; ще й вареник у роті оставсь.

— Так, може, вона вдавилась?

— Та, може ж і вдавилась. Бог же її зна.

— Ну так я прийду і заховаю.

Прийшли і заховали тещу.

Вночі парубок встав, пішов на гробовище, одрив тещу, вийняв з труни, взяв на оберемок, поніс до багатого в двір. Відчинив комору, а в тій коморі в засіках пшениці так що, мабуть, пудів з двісті, така як золото. Він узяв ту пшеницю, розкрив, розсипав, розкидав по всій коморі; тещу посадив у засік, дав їй лопату у руки, а сам замкнув комору та й пішов. Прийшов додому, ліг спати, буцім нічого й не знає. Коли це вранці чує — гвалт по селу. Питається дядька:

— Що там таке?

— Та там чудасія: багачева теща вночі встала та прийшла до нього в комору, та й досі сидить у засіці.

— А ходім, дядьку, подивимось.

Приходять до багачевого двору, аж у нього повен двір народу і протовпиться трудно. Багач аж чуб на собі рве — гука на наймита:

— Біжи, Каленику, до батюшки, хай іде, що хоче, те й робе! Оце послав господь напасть. Бач, що воно значить, як не своєю смертю вмере.

Побіг Каленик до попа:

— Здрастуйте, батюшко.

— Здрастуй, здрастуй... А що скажеш?

— Ідіть до нас, та як можна швидше.

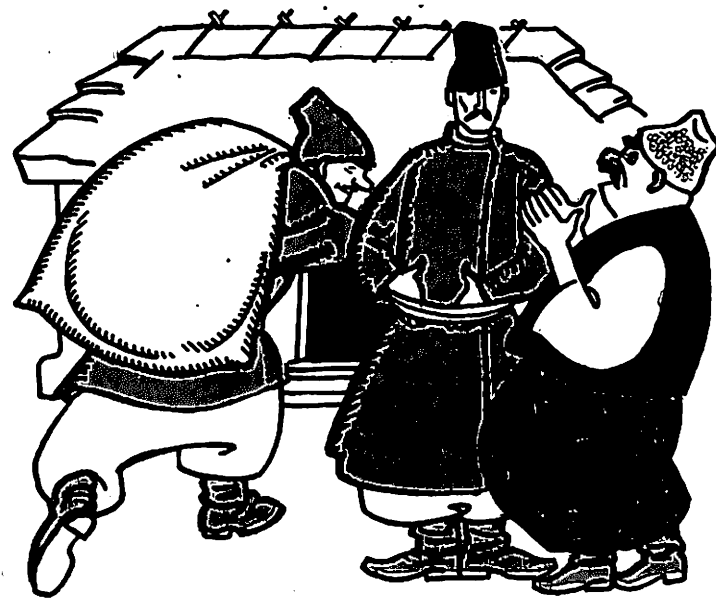
— Що таке? Що таке?

— Та прийшла баба Параска з того світу.

Вчора заховали, а вона вночі прийшла, сіла в коморі, аж у засіці, ще й лопату в руки взяла, порозкидала по коморі всю пшеницю.

— Всю пшеницю? Всю пшеницю? По коморі? Баба Параска? Давайте швидше патрахиль. Семене, бери требник... Іди поперед мене та читай: «Да воскреснет бог» та «Помилуй мя, боже».

Прийшли... Коли якраз у засіці... Багатий аж до ніг припада попові:

— Батюшечко, чи не можна яке закляття положить, щоб осиковим кілком пробить?

— Треба, треба, всенеповинно треба. А беріть же її хто та виносьте з комори.

Люди роти пороззявляли, з місця не ворухнуться. А парубок стоїть коло дверей.

— А дайте, — каже, — я візьму.

Перехрестивсь на схід сонця тричі, обер-

нувсь, взяв тещу та вже не поніс у хату, а прямо на гробовище; положили в труну її, загребли; батюшка прочитав проклятіє, забили осиковий кілок на гробі.

— Отепер, — каже, — не встане, бо нечиста сила з неї вийшла.

Прийшли до двору. Багатий питається:

— А що, батюшко, чи не можна мені цю пшеницю на потребу пустить?

— Е, ні-ні, не можна.

— А де ж її діти?

— Де хочеш, туди і дінь, хоч закопай, хоч спали, як ніхто не візьме.

А бідний брат, що тут же стояв, каже:

— Давай, брате, я візьму цю пшеницю; уже що бог дасть, те і буде (його зарання підучив парубок).

— Візьми, зроби милость. Та бери й комору, бо як її тепер спалить, то і вся оселя згорить. Візьми все: пшеницю й комору.

Як почали ту пшеницю носити — дядько, дядина і парубок та цілий день носили до вечора, такої насипали пшениці, як золото. А далі вже й комору перенесли. Багач каже:

— Ну, слава богу, тепер збувся.

А бідний з парубком поставили комору, позсипали в засіки пшеницю.

— А що, дядьку, буде з тебе?

— Слава богу, буде.

Дождавшись вечора, пішов парубок знову на гробовище. Вирив тещу, взяв на плечі і поніс до багача. Одімкнув комору, а в тій коморі повно одежі: кожухи, кожушанки, кобеняки, свитки, смушки — карбованців на тисячу буде в тій коморі добра. Він взяв одімкнув комору, поскидав з жердок одягу, познімав з ключок, повивертав з скринь, скрізь порозкидав, які взяв та пороздирав. Взяв найкращу кожушанку, синім сукном криту та ще й сивим смушком обложену, ту, що багатого жінка вінчалась в ній, убрав у неї тещу, посадив її в куточку, замкнув комору, а сам пішов додому.

На другий день якийсь празник був. Жінка багачева вбирається до церкви та й каже на наймичку:

— Біжи в комору та внеси мені ту кожушанку, що я вінчалась.

Та взяла ключ та й побігла. Тільки що одімкнула комору, та аж скрикнула:

— Ох, мені лишенько! Що це за гармидер такий.

Коли зирк, аж у куточку сидить теща. В бідної наймички трохи очі з лоба не пови-

скакували. Як чкурне... А надворі сніг великий — погубила й черевики. Вбігла в хату.

— Що там таке?

— Ох, моя ж матінко! Баба Параска сидить у коморі у вашій кожушанці.

А багатий лежав на лаві. Як почув, так аж очкур у нього лопнув з переляку.

— Та невже в коморі? Біжи, Каленику, до попа.

Побіг Каленик. Прибіга до попа і слова не вимовить:

— Ба-ба, баба, батюшко! Па-па-па-параска вп'ять.

— А що? Що, баба Параска прийшла?

— Прийшла.

— Семене, Семене, вставай, зараз мені требник. Требник... Требник... Кадилицю беріть... Херувимського ладану положіть. Іди зараз вперед, читай «Да воскреснет», та голосніше читай, щоб усі чули...

Прийшли до багача. Він як побачив попа, та аж чоботи йому цілує.

— Батюшко, чи не послать до архирея? Може, в нього молитва друга, може, в нього прокляття не таке, як у вас?

— Ні, постой, постой,— цей раз заховаєм і вже запечатаєм не так яму, і вже два

осикових кілки заб'єм: один у головах, а другий у ногах. Посередині хрест зроблю заступом та херувимського ладану туди засиплю, то вже не встане.

— Оце було б і тоді так зробити, то вона б не прийшла... А беріть хто роздягайте її, та понесем.

Тільки люди баньки повитріщали та роти

пороззявляли... Ніхто не хоче і підступить, боїться. Що то воно значить, як не своєю смертю умре! Хто ж піде брати гаспидяку? Парубок стоїть коло дверей, каже:

— Давай я роздягну і понесу.

Роздяг і поніс. Приніс до ями, положив у труну, зарив, загорнув землею, забили два осикових кілки,— один у головах, другий у ногах, зробили посеред гроба хрест, насипали туди херувимського ладану, піп прочитав молитву.

— Оце,— каже,— тепер не вийде.

— Ну, спасибі вам, батюшко. А де, батюшко, мені одежу дівать? Чи її спалить, чи попродасть? Уже її тепер не носить, бо на чортові була надіта.

— Так, так, як ніхто не візьме, то спали.

А бідний брат каже:

— Оддай мені, брате, ту одежу.

— Та й візьми, будь ласка.

Пішов бідний брат з жінкою в комору, на брали на оберемок одежі, скільки можна було. Пішли й другий раз: набрали і вдруге по стільки ж. Пішли і втретє, набрали і втретє.

— Ну, брат,— каже багач,— узав одежу, бери й комору, бо як мені її спалити, то і вся оселя згорить.— Забрали і комору, перенесли.

— А що, дядьку, тепер є що надіти тобі і дядині?

— Спасибі тобі, небоже.

— А знаєш що, дядьку, де в твого брата гроші стоять?

— Та цур їм, навіщо вони нам?

— У погребі в нього скриня стоїть, залізним цепом до стовпа прикована. Повна червінців, так без ліку гаспидів син і сипле туди.

Парубок намотав на вус.

Встав уночі, пішов на гробовище, знову вибив тещу, взяв її на оберемок, поніс до багача в двір, вніс у погріб, одімкнув скриню з грішми, порозкидав гроші скрізь по погребу; посадив тещу в скриню, понасипав їй червінців у жменю, прикрив трошки її віком; засунув погріб та й пішов. Прийшов додому й ліг.

Коли це багатий встав уранці та й пішов до погреба, щоб грошей взяти,— йому треба було на щось багато грошей. Одпер погріб, дивиться — скрізь гроші валяються; коли до скрині, аж там теща сидить... Аж дух заперся в нього — не скрикнув... Як вискочив з погреба, як зарепетус:

— Каленику, біжи скоріше до батюшки!

Як можна швидше! Скажи, що знову прийшла.

Той як почув, то аж не стямився! Як дремене до попа. Прибіг, аж піна йому з рота.

— Що таке? Що таке?

— Вп'ять прийшла...

— Вп'ять прийшла? Оце так! Оце так! Семене! Семене! Бери євангелію! Пішли, нехай ідуть до церкви, нехай заберуть хорогові... Нехай в усі дзвони дзвонять.

А сам вбирається, та з ляку надів один чобіт, а один черевик, та ще й на босу ногу... Вийшли з хати, та вже Каленик за ворітьми вглядів та каже:

— Батюшко, що це у вас таке? Халяву, чи що, загубили?

— Де? А! Якраз! Якраз! Се черевик... Біжи скоріше знайди мені чобіт.

Побіг Каленик в хату шукать чобота; облязив скрізь, аж піт з нього лється, та усе ніяк і не знайде та репетує на всю хату:

— Де батюшин чобіт?

А піп стоїть надворі, мороз такий, що аж литки почервоніли на морозі, а йому й бай-дуже, він тільки думає про Параску та про те, що йому буде за те, що ніяк не заклене свехестественної сили... Дійде до митропо-

лита, то той розстриже за те, що не вмів за-клясти. Принесли чобіт — насилу знайшли. Убув. Як дременуть та до самого двору, не переводячи духу. «Да воскреснет бог» батюшка вчитують, а дзвони ревуть, аж земля стогне. Зібралось миру видимо-невидимо... А багатий стоїть коло воріт як пуп синій, по-синів на морозі, — та все дожидається попа. Прибіг піп. Бух попові в ноги:

— Батюшко, чи не дасть знать митрополиту? Може, в нього закляття не таке, як у вас?

— Е, не знаю, не знаю... Це вже... це вже... це вже свише... свехестественная сила... Не знаю.

Дивиться батюшка — всі гроші понівечила, тут, мабуть, більше як з мільйон попаскудила.

— Так, так, це вже не твої — це чортові гроші.

— Так будьте ласкаві, якщо те — то б до митрополита...

А парубок стоїть та каже:

— А що мені дасте, як я її так заховаю, що і поки світу сонця, то не вилізе? Не треба буде й до митрополита посилать.

Піп як почув, то аж баньки вивалив...

— А як же ти зробиш? Хіба можеш?

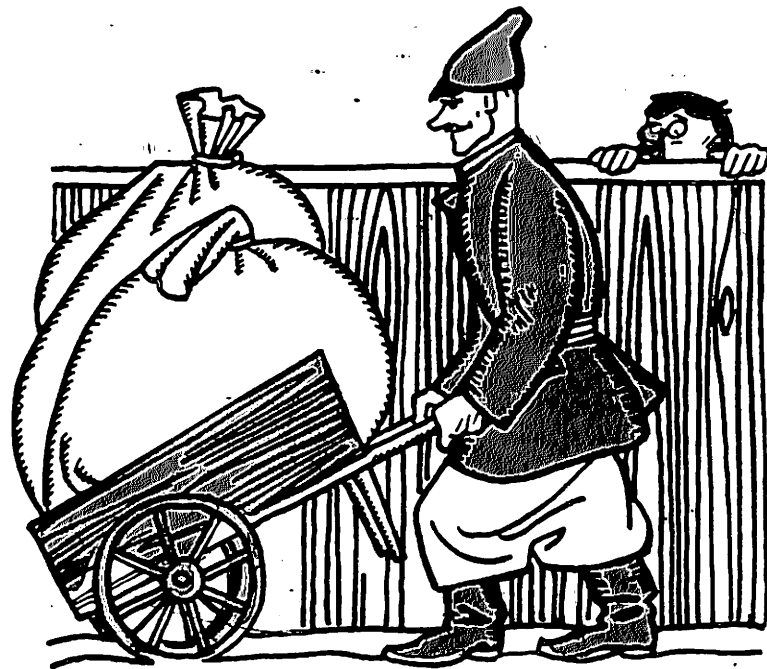
А багатий бух йому в ноги:

— Зроби, будь ласка! Що схочеш, те й бери, тільки зроби, щоб більше не вилазила.

— Зроблю. Оддай мені тільки ті гроші, що чортяка порозкидала, більше мені нічого не треба.

— Бери, зроби милость, я ще й рад буду.

— Добре, так ходім же.

Пішов у погріб, витяг тещу з скрині, взяв на плечі:

— А ходім, люди добрі, подивитесь, буду ховать; уже після мене не вилізе.

Прийшли на гробовище: положив тещу в труну, накрив віком, загріб землею, обійшов тричі гробок, переступив, плюнув на гробок:

— Оце,— каже,— ніколи не вилізе.

А багач од радості аж плаче:

— Спасибі, дай бог здоров'я, іди бери гроші ті, що чортяка порозкидала по погребу; бери, куди хоч, туди й дінь.

Пішов парубок додому:

— А беріть, дядино, мішок і ви, дядьку, та ходім.

Пішли. Нагребли три мішки, принесли та ще раз пішли та по мішку набрали — принесли.

— Тепер ходім, дядьку, візьмем і скриню.

Принесли і скриню, зсипали в неї гроші.

— Тепер, дядьку, замикай; буде з тебе?

— Буде, небоже.

— Оце ж, дядьку, живи та й діток своїх учи. Може, й їм доведеться панувати — то скажи, що не треба й бідних забувати.

Став бідний брат хазяйнувати. Купив волів, купив корівок, купив пару коней добрих. Купив земельки; та як пішов хліб родить, та за год так піднявся, що на все село багатем став.

А багатому брату пішло все вниз та вниз. Згоріло все в нього: два млини, згоріла клуня, погорів і хліб. Прийшлось круто — став продавати худобу, усе чисто. Пішов до бідного брата:

— Купи, брате, худобу.

— Продай, — каже.

Продав усі воли, усі коні, попродав і вівці... Через два годи дожився до того, що осталася тільки одна хата.

ПРО ДУРНЯ ТЕРЕШКА

От був собі дід та баба. От у них було три сини: два розумних, а третій дурень. А коло них жив один пан, а у нього була дочка, та така гарна, що як глянеш, то аж на душі стане весело. От той пан вистроїв скляну гору, та таку високу, що як дивитися на неї, то так голову задереш, що аж шапка спаде. І посадив там дочку аж на самий верх, і сказав так:

— Хто достане конем, тому вона буде жінкою.

От занедужав наш старий дід і каже:

— Сини мої! Як я умру, то щоб ви кожної ночі читали наді мною молитви по книжці — один одну ніч, другий другу, а третій третю, аж поки кінчатся дев'ятини.

От і помер наш дідусь. Пішов старший син Кіндрат на могилу, сказав щось слів з троє та й пішов у хату. Прийшла друга ніч, пішов другий, постояв трохи і пішов у ясла, та там і проспав до самого світа. Наступає і третя ніч. Береться наш дурний Терешко за книжку, іде на могилу та усе читає, та б'є поклони аж до землі. От тільки що стало на світ благословлялись, ще й півні не співали, виходить наш старий дідусь із ями та й каже:

— На три палички: цю дай старшому братові, цю — меншому, а цю собі візьми.

От він і приходить додому та й хвалиться своїм братам, а ті давай сміятись над ним та вигадувать. Кажуть:

— Пішов та понаходив десь на дворі паличок та й хоче нас одурити.

Старший брат Кіндрат узяв та й кинув свою паличку. Коли де не візьмись кінь, такий вороний, як галка; він зрадів та мерщій сів на того коня та й побіг до тієї гори, де сиділа та панночка, та й каже:

— Отепер доскочу, моя буде!

От як скочив, та тільки до половини доскочив, та з тим і вернувся назад додому. От середній брат і питає:

— А що, доскочив?

— Ні!

— Е, це, мабуть, вона мені судилася! — каже другий.

Кинув він паличку, аж біжить кінь гнідий, аж вилискується. От він мерщій сів на нього та й поїхав до тієї гори. Та як скочив, трохи не доскочив до неї, а брат і питається:

— А що, доскочив?

— Та ні! Мабуть, на усім світі нема такого коня, щоб туди доскочив.

Дурний сидить та тільки слухає і сміється із них, а далі устав з печі та як кинув паличку, де не взявся кінь, такий, наче золотий, що і глянути не можна, — аж очі засвічує. От наш дурний мерщій і сів на того коня, та як скочить та й доскочив.

На другий день музика грає у того пана і танцюють дівки й парубки, а люди проходящі питаються:

— Де це так музики грають?

— Е, це у пана на весіллі: дочку оддає за Терешка дурного, це сьогодні весілля!

ЯК БІДНИЙ ЧОЛОВІК НИЩИВ ПАНІВ

Було два брати: один убогий, а другий багатий. Допіру той бідний стає у багатого за сніп робити, вимовив собі таке: що за день заробить, той зараз йому і сніп викидає; братові ж копи ставить вряд, а свої збоку. Коли хтось вночі йому колоски обдзьобує.

Аж тут його багатий брат обід справляє. А бідний каже до своєї жінки:

— Піду я до брата, може, мені дасть хоч шматочок хліба та келишок горілки.

Брат, побачивши, що він іде, каже:

— Ледачище, не хоче робити, а йде до мене горілку пити.

А він те почув, що так його багатий брат сказав,— взяв і вернувся.

Але жінка багатого виходить. Взяла того бідного до комори, дала йому келишок горілки та їсти, дала йому буханець хліба та й каже:

— Візьми та поділи хоч тим свої діти.

Він, прийшовши на поле до жінки, поділив між дітьми той хліб і каже:

— Іди ж з дітьми додому, а я буду тут ночувати і пильнувати, хто нас так обижає, хто нас праці збавляє.

Сідає коло свого полукіпка і вартує, хто йому таку шкоду робить.

Аж прилітає вночі птах. Сів на його полукіпкові на верхнім снопі і з верхнього снопа аж до самого споду обдзьобує колоски. Пробудився той чоловік і схопив того птаха. Взяв зв'язав йому крильця й ніжки і дав дітям бавитись. І каже:

— Бавтеся, діти, доки не замучите!

Починає той птах проситися:

— Пустіть мене живого, більше я не буду.

Але йому не вірять. І каже той чоловік до нього:

— Ти, безчеснику! Не вважаєш на мої злидні і збавляєш мене шматка хліба!

А той птах каже до нього:

— Ти собі на те не вважай, тільки відпусти мене. Бо я,— каже,— є пан Пташинський, але прибудь до мене, то будеш мати, що схочеш, я тобі нагороду дам за те, що мене відпустиш.

Той чоловік відпускає його і каже:

— Пам'ятай, щоб ти тут більше не був, бо як впіймаю другий раз, то замучу.

Отож під час якогось свята каже той чоловік до жінки:

— Лишайся ти, жінко, дома, а я піду до того пана Пташинського. Може, він нам якусь нагороду дасть за те, що нас праці збавив.

І приходить він в те село, де той Пташинський сидить. Але дивиться — якийсь дід сидить на воротах. Він каже:

— Добрий день тобі, діду. Чи то тут пан Пташинський живе?

А той дід каже:

— А он в селі на горі палац, то він там живе.

Приходить він під той палац, і там дід убраний сидить. Він питає його:

— Тут пан Пташинський сидить?

А той дід каже:

— Тут. А ти, чоловіче, чого до нього йдеш?

А той чоловік каже:

— Бо він мене хліба збавляє. Що я зароблю за день, то він за ніч зіп'є.

А той дід каже:

— То він тебе нагородить за те, що ти сам схочеш. Але як буде тобі давати гроші, то не бери. І так він тобі буде давати все, що має в хазяйстві, то не бери! Тільки будеш його просити за той млинчик, що стоїть на столі.

Прийшов він до нього і каже:

— Що ж, пане, прийшов я до вас, щоб ви дали мені якусь нагороду за те, що мене збавили праці.

А той Пташинський каже:

— Добре, моє серце! Я тобі дам нагороду за те. А що ж ти хочеш?

А той чоловік каже:

— Нічого я не хочу, але нехай пан будуть ласкаві і дадуть мені той млинчик, що на столі стоїть.

Пташинський каже:

— Що ти, чоловіче, будеш з тим млинком робити? Краще я тобі дам табун коней.

А він каже:

— Ет, пане! Що я буду робити з тими кінями, я не маю, де їх подіти.

— Ну, то я тобі дам табун волів.

— Дякую панові! Нащо ж мені їх, коли я не маю, де їх діти.

— Ну, то я тобі дам отару овець, то вже може, буде де подітися з ними? А якщо не

хочеш овець, то я тобі дам бричку, повну грошей, і четверо коней.

А він каже:

— Спасибі панові! Що ж! Як я візьму коні, бричку і гроші, то ніхто не скаже, що мені пан дав, а скажуть, що я когось убив і то дістав.

А Пташинський каже:

— Коли не хочеш коней, овець і брички з грішми, то не дам тобі нічого.

А той чоловік:

— Бог заплатить панові за те. — І йде.

Але як вже відійшов той чоловік, Пташинський собі подумав: «Що ж, як я йому нічого не дам, то вже, як спіймає мене, то замучить». І каже до нього:

— Вернися, чоловіче!

Той вернувся. Пташинський каже до нього:

— Ну, то вже візьми собі той млиночок.

Так той взяв, подякував йому та й пішов від нього.

Приходить до того діда, що коло брами сидить, і каже:

— Зле ти мені, діду, порадив! Якби був узяв гроші, то мав би звідки жити. А так послухав тебе, то що з млинком маю робити?

А той дід каже:

— Не журися. Ти тим млинком матимеш з чого жити.

І каже: «Млинку, млинку, розтворися. І щоби тут було всього їсти і пити краще, як в того пана».

Млинок розтворився — є що їсти і пити. Попоїли вони з тим дідом, попрощалися, і пішов собі той чоловік з млинком додому.

Іде, зустрічає вівчаря, який пасе вівці. І каже:

— Добрий день тобі, чоловіче. Чи не маєш шматка хліба дати мені?

А той вівчар каже:

— Ні, нема, чоловіче. Мав я кавальчик, але з'їв.

А той чоловік, що мав млинок, відходить від нього і подумав собі: «Га, маю вже шматок хліба, треба і другому дати». І каже: «Млинку, млинку, розтворися, щоб тут було їсти і пити».

Млинок розтворився — є що їсти і пити.

Закликав він того вівчаря, посідали, їдять і п'ють. А при тім говорять між собою:

— Як ти, — каже той чоловік до того вівчаря, — позганяєш ті вівці, коли вони так порозходилися по степу?

А той вівчар каже:

— Дай мені той млиночок, то я тобі покажу.

Той бере дає йому той млиночок. Допіру той вівчар каже:

— Піди, бучку, позганяй мені тії вівці!

Пішов бучок і позганяв вівці. Беруть вони і міняються. Той чоловік, що перше мав мли-

нок, бере бучок в руки і йде. Відійшов за верству, а може, й за дві і каже:

— Ей, бучку, вражий сину! Зле я зробив, що за тебе шматок хліба віддав. Тепер ти хочеш їсти і я.

Бучок каже:

— Не журися! Я тобі та принесу той млинок.

Пішов бучок, відібрав млинок і приніс до того чоловіка.

Йдуть далі з тим млинком. Пасе свинар свині на такім просторі, що так свині порозлазилися, що як їх і зігнати. Питає його:

— Як ти ті свині до купи зженеш?

А той свинар каже:

— Дай мені той млиночок, то я покажу.

Бере той чоловік і дає йому той млинок, а той свинар дає йому торбу і каже:

— Вискочить, козаки, і кожний мені на коні приведить свиню до купи!

Допіру ті як повискакували, кожний привіз свиню на коні і всі на одне місце поскидали.

І так вони помінялися: взяв той чоловік той бучок у руки, торбинку через плече повісив і йде. Каже:

— Ей, козаки, вражії сини! Зле я зробив, що я за вас шматок хліба віддав!

А один вискакує з тої торби і каже:

— Не журися! Я тобі млинок принесу.

І побіг, приніс млинок.

Взяв він зараз торбинку через плече, млинок під пахву, а бучок в руки і йде.

Іде, зустрічає цигана, і каже циган до нього:

— Ей, батеньку, чи немає шматка хліба, то дав би мені.

Той чоловік каже:

— Млинку, млинку, розтворися.

Млинок розтворився: є що їсти і пити. Їдять вони собі і п'ють. Але каже той циган:

— Ей, батеньку! Чи не помінявся би ти зі мною — за гарапник і бардинку на того млинка?

— Ну, добре, — каже той чоловік, — а що ж то значать твоя бардинка і гарапник?

А той циган відповідає до нього:

— А бачите, он де кобила? Скажіть тій бардинці: «Моя бардинка, зроби все».

Сказав, і та кобила каменем стала.

А той чоловік каже:

— То зло! Що ж ти доброго зробив, що ти кобилу каменем поставив?

А циган каже:

— Не дуже й зло! Гарапнику, піди ту кобилу зжени!

Гарапник зігнав, кобила зірвалася і пішла.

Міняються: дає йому той чоловік млинок, а циган дає йому гарапник і бардинку.

Бере той чоловік бучок в руки, торбинку на плечі, бардинку за пояс, а гарапник причепив між плечима і пішов. Але каже:

— Що ж, бардинко, і ти, гарапнику, ворогії діти! Зле я зробив, що я шматок хліба за вас віддав.

А бардинка і гарапник кажуть:

— Не журися, ми тобі принесем.

Пішли, принесли йому той млинок. Взяв він його під пахву і йде.

Приходить додому і каже до дітей:

— Сідайте, дітоньки, поза стіл.

Діти посідали, а його жінка почала його сварити:

— Ти, старий, ходиш поза гори, а мене за тебе тягають.

Він розгнівався на жінку, наказав вискочити двом козакам, а бучка поставив на порозі і сказав їй трохи погладити по тілі. Вона

кинулася утікати надвір, але як вона тікала, то бучок її в груди, не пускає. І бачить вона, що нічого не зробить,— бере і сідає за стіл.

Він наказав млинкові розтворитися, щоб було всього з достатком їсти і пити. Млинок розтворився, є все, чого завгодно їсти і пити,— то нема чого і сваритись.

А тут уже довідалися з панського двору, що Іван повернувся з мандрівки. І кажуть йому з ціпом на панщину йти. А він на те не зважає, на панщину йти не гадає. Тим часом приходять посіпаки двірські до нього і кажуть:

— Що ти, Іване, гадаєш?

Він відповідає:

— Нічого я не гадаю, бо я добру оборону маю. Вискочить-но, козаків з шість, ї вибийте їх добре, щоб вони знали, як-то мене зачіпати і на панщину заганяти.

Аж тут зараз вискочило шість козаків і почали їх бити. То ті ледве повтікали, і зараз панові донесли, що Іван якусь біду має і нікого до себе не підпускає.

Допіру пан іде до Івана тую біду оглядати. Але Іван дивиться, що до нього йде пан, наказав, щоб десять козаків вискочили і щоб того пана від нього відігнали. Та каже:

— Пана не бийте, але йому пострах дайте. Пан побачив, що не жарти, і втік.

Тоді пан бере посилає слугу свого до Івана:

— Іди до Івана і проси його від мене, щоб був ласкавий прийшов до мене.

Приходить слуга до Івана і каже те саме, що йому пан сказав.

А Іван відповідає:

— Отак треба було давно зробити.

Приходить Іван до пана, а там його питають:

— Іване, що ти маєш, що ти не даєш нікому до себе приступити?

А Іван відказує:

— Я, пане, нічого злого не маю. Лиш маю млиночок, але як панові треба, то принесу.

А пан каже:

— Ану ж покажи.

Приніс Іван той млинок, поставив на столі, а пан каже:

— Що ж то, Іване, за такий млинок?

А Іван каже: «Млинку, млинку, розтвори-ся. І щоб тут було пити і їсти ще більше, як у якого пана».

Млинок розтворився: єсть все їсти і пити ще лучче, як у пана.

Пан як побачив те, почав просити, щоб він йому подарував той млинок. А Іван каже:

— То нехай пан собі його візьме.

А пан за те звільнив його від панщини і додав йому ще сто рублів.

— А може, ти, Іване, ще що маєш?

А він каже:

— Єсть у мене торбинка, пане.

— Ну, іди ж, Іване, принеси мені тую торбинку.

А він каже:

— Та я панові принесу.

Пішов Іван додому і приніс ту торбинку. Але пан його питається:

— Що ж, Іване, то за торбинка?

А Іван каже: «Вискочить зо сто козаків і посідайте на коні! Станьте в лави, нехай пан подивиться!»

Ті вискочили, стали в лави, пан подивився, зрадів, подумав собі, що то друга громада може бути. І питається:

— Може, ти, Іване, ще що маєш?

А Іван каже:

— Є ще у мене, пане, бучок і гарапник.

— Ну йди ж, Іване, і принеси мені.

Пішов Іван додому і приніс. Пан його питає:

— Що ж то таке?

А на тоці під той час багато молотників молотило.

Іван каже:

— Піди, бучку, побий тії люди.

Бучок пішов і побив. А пан руки зломив, що Іван йому стільки людей згубив. А Іван каже:

— То пусте діло! Піді-но ти, гарапнику, тії люди збуди.

Прийшов гарапник — і котрого вдарить, той чимборше до ціпа зривається.

Пан зрадів, що то вже дві громади має, і сам не знає, яку б то Іванові за те нагороду дати. Але ще Івана питає:

— Може, ти, Іване, ще що маєш?

А Іван каже:

— Є ще в мене, пане, бардинка.

— А не міг би ти, Іване, ще і її мені принести?

А Іван каже:

— Можу, пане.

Пішов Іван, приніс і каже до пана:

— Тепер же, пане, як можна, людей запросити і бал справити.

Пан наказав людей запросити і хліба, горілки з достатком дати.

А Іван каже:

— Нехай пан і пані будуть ласкаві і вийдуть надвір обоє, бо я буду штуку показувати.

Допіру вийшов пан з панею надвір. А Іван взяв бардинку та й каже:

— Ото, моя бардинка, зроби все.

А тут зараз пан з панею каменем стали.

А Іван обертається до людей і каже:

— От ви тепер, люди, вільні.

І наказав дати з достатком усім їсти і пити.

А пан з панею каменем досі стоять, а люди собі живуть та живуть.

Один убогий чоловік прийшов до дуки позичити жита на посів.

— Не можу,— каже дука,— бо тобі треба позичати на вічне оддання.

— А хіба я не віддам? — питає убогий.

— Бо ти убогий і нічим буде віддати.

Убогий помовчав трохи та й каже:

— Хіба убогому і на світі не жити? Е, ні, це ще надвоє баба ворожила! Хто знає, мо' убогий ще з більшим почотом і повагою сиді-

тиме за столом будь у кого, ніж багатий.

— Так же, так! Не ти б казав, не я б слухав! — відмовив дука. — То я у яку б хату не зайшов — мене одразу за стіл посадять.

— Як тебе посадять, то мене й подавно, — зауважив убогий.

Дука аж на місці не всидить: як можна, щоб такий дрантогуз¹ та був у більшім почоті, ніж він. Узяв зі злості та й забився з убогим об заклад на пару волів: коли, значиться, убогого приймуть краще, ніж його, то він повинен віддати убогому пару волів. Коли ж багатого, то вбогий мусить із жінкою рік задарма робити багатому на пару волів.

— Ну, куди ж підемо? — запитав убогий.

— Ходімо до попа, — промовив дука.

Пішли. От увійшов багач до попа, вклонився низенько та й просить, щоб той позичив йому сорок пудів вівса.

— Добре, — каже піп, — ось я вдягнуся та й одважу, тільки щоб ти мені за це виорав десятину під ярину.

— Добре, батюшко, виорю.

Убогий підійшов ближче, нахилився до уха батюшці та й каже пошепки:

¹ Дрантогуз — обірванець, голодранець.

— Та я викопав учора в лісі бочонок золота, хочу просити вас, батюшко, висвятити.

Піп одразу повеселішав та й каже до дуки:

— Ти вийди у сіни, бо я маю тим часом дещо з Семеном побалакати.

Вийшов дука у сіни, а піп знов до Семена:

— Ну, то як же ти, Семене, той бочонок думаєш святити?

— Та хочу, щоб ви приїхали до мене у господу, та там уже й тее... зручніше буде.

— Ні, Семене, тут буде зручніше. Знаєш, як їздити з усім причандаллям, а людське око прозоре, всевидющее... Лучче вже тут...

— Ну, хай уже буде й так, вам краще про це знати. То піду ж я за золотом.

— Е, ні, Семене, чекай-но! Добре діло добром треба й пошанувати, сідай лишень ближче до столу!

Сів Семен кінець столу, а піп біля нього. Попада миттю внесла миску свіжої риби, поставила на стіл графин горілки. Семен поглядає на все це та тільки вусом підморгує.

Чарку за чаркою налива піп собі і Семенові, попадая теж кілька разів пригублювала. Але Семен п'є, та розуму не пропиває: як тільки піп піднесе йому чарку, то він підніме її угору, цокнеться з попом, так що й

вінця тріскаються, а сам на весь голос (щоб чув дука у сінях) «за здоров'я» промовляє.

А дука стоїть під дверима у сінях, все те чує та аж міниться од злості.

Після закуски підвівся Семен, подякував та й каже:

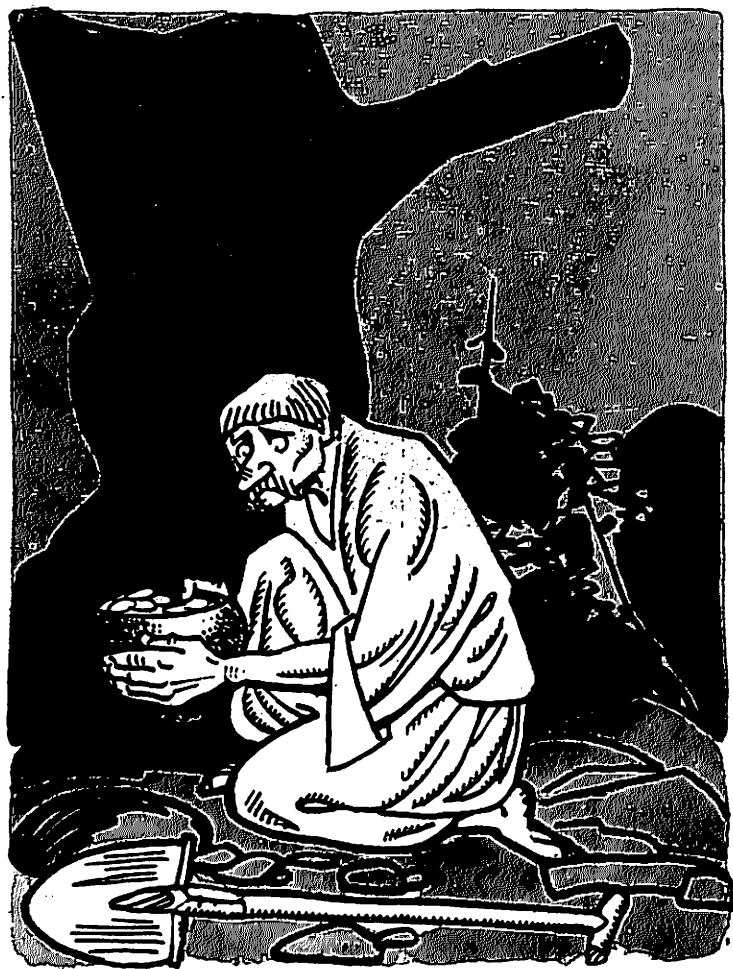
- Так піду я, принесу золото.
- Добре, — каже піп, — тільки ж швидше!

Повагом переступив убогий через поріг і пішов собі вулицею, — тільки ж не за золотом, а за волами дуки. Взяв він воли за налігач, цьвохнув батогом, іде та й проказує:

— Гей, сірі, цабе, мурий, хай зна піп, як убогий жартує!

А піп ждав, ждав Семена з золотом та й жданки поїв.

К и р и к

Десь-не-десь жив Кирик-мужичок. Сталася Кирикові велика причина: умерла, саме в жнива, дитина. Тепер бідний Кирик ходить, шукає, нема кому ямки копати, нема кому труну робити; ніхто не хоче. Пішов Кирик до попа.

— Прийшов до вашої милості, щоб ішли дитя хоронити.

— А єсть у тебе, Кирику, карбованець?

— Нема,— каже.

Не хоче піп дитину хоронити. Прийшов

додому Кирик, плачеться — ніхто його не слуха. Пішов він сам яму копати. Копає Кирик яму, дивиться — йде чернець, клобук на ньому сєє, а ряса — має.

— Здоров будь, Кирику! Що ти тут робиш?

— Сталась мені велика причина: умерла в жнива дитина; ніхто не хоче яму копати, то сам копаю.

— Підожди, Кирику, не копай, іди зо мною!

Прийшли вони на долинку.

— Викопай тут, Кирику, ямку на дитинку.

Став копати Кирик ямку на дитинку, викопав з срібними рублями котелчик. Кирик зрадів, прийшов додому, взяв коня і поїхав в город, купив куль муки пшеничної, пшона, сала. Вертається, а у Кирика повен двір людей: той домовину робить, тії пішли яму копати (дознались, що у Кирика гроші є). Прийшов Кирик до попа, вийняв на стіл грошей сорок карбованців.

— Прощу, батюшко, дитину хоронити з собором!

— Зараз, Кирику, іди додому; я зараз буду.

Не дійшов Кирик додому, як уже йде дванадцять попів з дванадцяти церков, і цей піп з попадею йде. Начали дитину собором хоронити, як купецького сина. Поховали дитину і сіли трапезувати. Піп тоді і питається Кирика, де-то він грошей дістав. Попада і каже попу:

— Не допитуйся тепер, бо будеш із хати сторч махати. Дождеш посту, Кирик нігде не дінеться. Стане він говіти, спитаєш його на духу, де він гроші взяв. Не признається, — не станеш сповідать і сакраменту давать.

Піп дожида посту, як віл обуха. Став Кирик говіти, став він його допитувати, як він добув грошики.

— Які ти гріхи маєш?

— Батюшко, чоловік що ступив, то й со- грішив.

— Ні, я чув, що в тебе є якісь грошики непевні, що ти їх підчепив..

— Ні, батюшко!

— Ну, не признаєшся, ступай проч з-перед моїх очей.

Приступає знов Кирик, нахилився піп і питає знов.

— Так, — каже, — правда, батюшко, на- йшов котелок.

— Я це знаю,— каже батюшка,— але ті гроші непевні. Принеси їх сюди. Я одслужу молебень і дещо, що я знаю, оджену всяку нечисту твар, то мені буде часточка, тобі часточка і на церкву часточка.

— Добре,— каже,— нехай і так буде.

Одправив піп вечерню, приходить додому.

— А що? — каже попада.

— Знаю вже, де Кирик грошей набрав.

— Почекай,— каже попада,— не йди до нього; я так зроблю, що всі гроші будуть твої.

Побігла до шевця і попросила у нього шильця і дратву, прибігла додому і зняла з горища волову шкіру. Взяла ту шкіру, наділа на попа: передні ноги — на руки, задні ноги — на попові ноги, роги на голову. Обшила попа шкірою, зробила з нього чорта.

— Іди тепер до Кирика та постукай у вікно,— він ще не спить, да й скажи: «Ага! Забрав мої гроші та й ще хочеш дати попові на церкву! Оддай їх зараз, а то увесь цей дім рознесу і всі душі заберу»,— то він тебе злякається.

Прийшов піп під вікно да й заторохтів рогами. Кирик подививсь — а місячно,— думає, що диявол:

— Чого тобі, нечиста сило, треба?

— Ага! — говорить,— узяв мої гроші, а душі не віддав? Оддай мені гроші, а то я тобі цей дім рознесу і душі заберу.

— Почекай,— каже Кирик,— я тобі оддам гроші через двері.

Подав йому через двері котелчик. Прийшов піп додому. Попада хотіла взяти той

котелчик,— а він попові до рук приріс. Стала вона оддирати з попа воловую шкіру,— стала з попа кров бігти. Шкура приросла, і став з попа чорт. Ото уже і світ недалеко, треба до церкви дзвонить, уже і люди коло церкви ходять, а піп не йде: в воловій шкурі стоїть. Став він дуже плакати.

— Почекай, не плач,— каже попада,— умиюся я біленько, уберуся гарненько, піду до Кирика, то він прийде, котелок візьме, то й шкурка одпаде.

Умилася біленько, убралася гарненько, прийшла до Кирика, поклонилась низенько:

— Здоров будь, Кирику!

— Здрастуйте, матушко! А що скажете?

— Та то батюшка хтів з тобою пошутити.

— А я думав, що то біс, а то, бач, піп.

Не пішов Кирик до церкви, а пішов до найстаршого преосвященства.

— А що скажеш?

— Ваше преподобіє, сталася мені велика причина: умерла у мене дитина. Ніхто не схотів домовину робить, ямку копати. Пішов я сам копати і викопав котелчик. Прийшов до мене піп в воловій шкурі і взяв той котелчик, а він йому до рук приріс.

— Де ж він тепер?

— В воловій шкурі стоїть:

— Йди, Кирику, я зараз буду.

Кирик ще до попового двору не дійшов, а преосвященний у нього на крильці сидить, а перед ним піп у воловій шкурі стоїть. Прийшов Кирик, взяв той котелок,— він і пустився з рук. Став піп плакати:

— Дайте мені хоч який-небудь хліб, хоч покаяться мене оставте!

— Як же тебе оставить, коли ти піп не піп, диявол не диявол? Хто тебе знає, що ти таке. Ти людей будеш лякати,— ніхто до церкви не піде.

Взяли вони того попа, налигали та й, повели по світі.

ЦОРКА (ДОЧКА) І ПАСЕРБИЦЯ

Був собі дід, він мав одну дівку (дочку). І була баба, що мала також одну дівку. Вони одружилися, ніби той дід з тою бабою. Але ті дівки не були однакові; дідова дівка була огідна (порядна, пильна), а бабина дівка — дуже пуста. Бувало, ідуть на вечорниці прясти, то дідова пряде, а бабина ні, лиш з парубками обнімається. А як ідуть додому, то бабина схопить у дідової веретено та й біжить додому наперед, та й каже:

— А дивіть, скільки я напряла, ну уздріте

(побачте), кілька дідова напярла; вона нічого не робила цілий вечір, лиш з парубками обіймалася, а відтак хотіла в мене повне веретено відібрати, що я мусила від неї тікати, а вона ще десь і тепер з парубками перевертається (бавиться).

Дідова дівка знає, що вона нічого не винна, та й собі байдуже — іде поволі додому. Але як прийде додому, а баба та й дід візьмуть її ганьбити. «А ти сяка та он така, ти лиш хліб їси запусто, дурно!»

Дідова дівка розказує правду; але бабина дівка каже, що вона бреше, та й ніхто їй не вірить, а навіть слухати не хоче.

А баба кляла, кляла, а далі каже дідові:
— Як ти свою дівку не проженеш від хати або де не наймеш, то я з своєю дівкою тебе покину та й піду собі світ за очі.

Дід злякався та й хотів свою дівку десь найняти, але ніхто її не схотів, бо баба всім розказувала, що вона дуже пуста, а жаль йому було нагнати так, аби не знав, де поділася.

Та й одного разу каже їй:

— Ходи, поведу тебе в третє або четверте село, може, тебе там хто найме, коли тебе в своїм селі ніхто не хоче.

Дівка послухала, заплакала, зібралася та й пішла. Ідуть вони дорогою, ідуть, аж приходять до криниці, а криниця каже:

— Ой дівонько! Вичисти мене, а як будеш вертати, то файної водиці з мене нап'єшся.

Дівка вичистила криницю, та й пішли даліше.

Ідуть вони, ідуть, аж дивляться, а то стоїть стара облупана піч та й каже:

— Ой дівонько, вимасти в мені, а як будеш вертатися, то книшами почастую.

Дівка пустилася, замісила швидко глину, вимастила в печі, та й пішли в дальшу дорогу.

Ідуть вони ідуть, аж при дорозі стоїть лісниця (лісна яблунька), така колюча, напівсохла, та й каже дівці:

— Ой дівонько, підчисть мене, а як будеш вертатися, то тебе яблучками почастую.

Дівка взяла та підчистила, її як має бути, та й пішли в дальшу дорогу.

Ідуть вони дорогою, але та дорога зайшла в ліс, а той ліс був такий великий та густий, що аж темно в нім було. Ідуть вони лісом, ідуть, вже увійшли, може, з милію; аж дивляться, а то стоїть на боці хатчина. А дід каже:

— Не знати, кільки ще цього лісу буде, чи його перейдемо до вечора, ліпше, аби в цій хатчині упросилися на ніч.

Прийшли вони до хатчини, а то двері потворювані. Вони входять, але не застали нікого, та й нема сліду, аби в ній хто сидів, бо в ній великий нелад. Піч, припічок, стіни облупані, на постелі нема нічого, лиш тріски соломи, а на землі сміття по коліна. Дівка

як це узділа, та й пустилася робити лад, а дід каже:

— Роби ж ти лад, а я піду втяти дров до печі.

Вийшов надвір та й гадає собі: «Лишу я її тут, хатчина є, то буде мати в чім сидіти, дрова близько, є чим топити, а їсти буде, що заробить, то й за лінєвство забуде, як буде сама на себе робити».

Пішов та найшов довбеньку та й пришив до бука, а сам в ноги, ще на ніч зайшов додому та й каже своїй бабі, що її наймив так, що вже, може, не прийде.

Вітер віє та й довбеньку хитає, а вона все до бука: ковть! ковть! А дівка в хаті чує та гадає, що то дід дрова рубає. Але за якийсь час вже й роботи немає, а діда як нема, так нема, не входить з двору...

Дівка гадає собі: «Біжу я внести дров, та затопимо, та зготовимо щось їсти, аби дід не ждав довго, як увійде». Вийшла надвір, дивиться, а то не видно ні дров, ані діда, лиш довбенька ковтає до бука... Здивувалася, кличе діда, а він не обзивається, пішла дальше від хатчини, кличе діда голосніше, але діда не чути, а то вже і темно зробилося. Злякалася та й не знає, що робити. Шукала би діда,

та не знає де, верталася б додому, та не знає куди, бо темно.

Вернулася з того всього до хати, засвітила огарочок, світить та плаче, бо боїться сама в лісі, в чужій хаті.

Як вона так сидить, а то щось задудніло в сінях та й до дверей, але їх не може отворити. Вона гадає, що то дід, та й пустилася і отворила, а то не дід, але щось таке, як кобиляча голова. Та подивилася та й каже:

— Пересади-но мене через поріг.

Вона пересадила, а голова каже:

— Перестели-но постіль.

Вона пустилася та зрушила солому, згорнула її до купи, застелила своєю хусткою. А голова каже:

— Висади-но мене на постіль.

Вона пустилася та й висадила голову на постіль. А голова каже:

— Дай-но мені що їсти.

Вона дала, що зготувала.

А голова попоїла та й лягла, а вона прийшла та й вкрила її своєю хусткою, а сама сіла коло печі та й не спить, світить огарочками та й говорить «отченаш», бо боїться.

Як уже мали кури п'яти, то голова зачала рухатися, а вона пішла та й розкрила кожу-

шину. А голова подивилася на неї та каже:

— Зсади-но мене на землю.

Вона зсадила. А голова зачала котитися надвір, а вона отворила двері та й пересадила через один поріг, а відтак через другий та й поклала перед хатою. А голова каже:

— Ану подивися мені в праве вухо, що там видко?

А вона подивилася та й узділа кінець шовкової хустки та й каже:

— Видко кінець хустки.

А голова каже:

— Ану потягни за той кінець.

Дівка послухала та й потягнула, а то як посиплються дукати та таляри; така купа насипалася, що півкорця з неї було.

А голова каже:

— Возьми це все та й іди, відки прийшла.

А дівка каже:

— Я не заслужила таку суму, та й занести стільки багато не годна.

А голова каже:

— Потягни ще з лівого вуха!

Дівка потягла, а то як посиплеться всіляка крамчина: одіж, чоботи та інші дорогі речі, а на кінець вискочив поїзд з кіньми і з фурманом. Дівка аж злякалася. А голова каже:

— Ну, бери це все собі на фіру (віз) та й їдь, звідки прийшла, я це тобі даю за те, що мені вірно служила.

То сказала та й десь так швидко поділася, що дівка лиш глянула, а то вже її нема.

Рада не рада, зібрала все те, що з вуха насипала, та й поїхала, відки прийшла. Але вона не знала добре, чи туди їде, куди має бути, аби додому приїхала.

Але гадає собі: «Буду їхати аж до тої ліснички, що її підчистила. Як її побачу, то поїду просто додому, а як її за півмилі від кінця лісу не побачу, то лише вернуся назад, то дорога буде просто додому».

Їде вона, їде, вже виїхала з лісу, вже уїхала полем з півмилі, аж бачить, стоїть коло дороги яблунька, а на ній такі великі та червоні яблука, що дівці аж слина пустилася. Здивувалася дівка, бо вона цієї яблуньки не бачила, як туди ішла; отже, знак, що вона не додому їде, та й каже:

— Гов! Стій!

Поїзд став, а вона каже:

— Повертай!

А яблунька тоді дівку пізнала та й каже:

— Ану встань, дівонько, та візьми собі яблук за те, що мене підчистила.

Дівка встала, взяла собі трєхи яблук, подякувала файно яблуньці та й поїхала просто, вже не повертала.

Їде вона, їде, аж приїхала і до тієї печі, а вона вже була добре зголодніла. А піч повна горішків, книшів та й каже:

— Ану встань, дівонько, та набери собі книшів за те, що мене вимастила була.

Дівка встала, взяла пару книшів, подякувала печі та й поїхала.

Поїзд їде, а вона сидить в повозці та й їсть книші, але їй дуже води пити схотілося. Вона глядь, а то стоїть коло дороги тота криничка, що вона її, туди ідучи, вичистила, та й каже:

— Дівонько, встань та напийся з мене водиці за те, що мене, туди ідучи, вичистила.

Дівонька утішилася, що є вода, та й встала, та й побігла, та напилася води. Але то така вода студена та ладна, що вона ще зроду такої не пила, так що їй жаль аж було лишати криничку. Вона посиділа ще трошки коло кринички та напилася ще води, та й сіла відтак на віз, та й поїхала додому.

Приїхала вона перед хату та й стала, а баба глянула в вікно та й скричала:

— Біжи, діду, якісь пани приїхали!

Дід вибіг, дивиться, а то його дівка, а він аж очам своїм вірити не хоче. Але вона зачала до нього говорити та казати: що то вона його донька, аби брав та помагав їй заносити до хати з воза.

Ну, вже вони все позаносили, а бабі все здається, що це їй сниться. Але як уже прийшла до себе та як переконалася, що вона не

спить, гайда, гайда випитуватися у дівки, відки вона то все взяла, чи вона це не вкрала. Але дівка каже, що вона собі заслужила.

А баба тоді до діда:

— Веди, старий, зараз мою дівку на службу туди, куди свою водив, коли твоя — пуста — кілька заслужила, то моя — огідна — ще більше заслужить, веди, веди, старий пес, швидко, таки зараз!

Дід рад не рад бере та й веде бабину дівку в той ліс, що свою був відвів. Але баба вперед намовила дівку, як вона має годитися за службу, аби хотіла всього утрое більше, та все краще, та аби ще хотіла і такого, що дідова не привезла... все їй розказала, як і що має говорити і робити.

Ну, пішли вони тією самою дорогою, попри ту саму криничку, а криничка каже:

— Ой дівонько, вичисть мене, а як будеш відти вертатися, то доброї з мене за то нап'єшся водиці.

А дівка каже:

— Говори, дурна, своє, ти хіба не знаєш, хто я є, коли забагла (захотіла), аби я собі коло тебе руки мастила; я є панського роду, будеш бачити, що я буду їхати відти цілим двором на чотирьох возах, шістьма сивими

кіньми запряженими, а якого добра буду везти! А на твою воду ані подивлюся, нап'юся зелененького винця, як мені схочеться пити; видиш, дурна, а ти забагла, аби я собі коло тебе руки покаляла.

Та й пішла дальше. Ідуть вони попри ту піч, а вона знов вилупана та й каже:

— Ой дівонько, вимасти мене, небого, а я тебе за то гарячими книшами почастую, як будеш назад відти вертатися.

А дівка сказала так само, як казала криничці, що вона буде відти вертатися з цілим двором, на чотирьох поїздах, а кожен поїзд буде запряжений шістьма сивими кіньми, а в кожному поїзді буде срібло, та золото, та всяка всячина дорога, а вона буде їсти булки, та калачі, та марципани, а не позагнічений хліб з вилупаної печі, та що вона не буде коло неї руки каляти.

Та й пішла дальше. Ідуть вони, аж приходять до тієї ліснички. А та лісничка каже:

— Їй дівонько, підчисть мене, небого, а як будеш відти вертатися, то тебе файними яблуками почастую.

Але дівка сказала лісничці так, як печі, та й пішла в дальшу дорогу.

А то така була лісничка, що як хто під-

чистить, то вона зразу зродить великі, та червоні, та солодкі яблука, а як хто тих яблук покуштує, то вона знов перекидається в лісницю. Та й піч та була така, що як її хто вимастить, то вона спече зараз дуже красний та смачний хліб, а як хто хліба покуштує, то вона знов перекидається в таку саму вилупану піч. Та й криничка така була, що як її хто вичистить, то в ній робиться така чиста вода, що її такої ніде в цілیم світі нема, але тота вода є чиста лиш доти, поки п'є той, що її вичистив, а відтак знов перекидається в нечисту.

Ідуть вони, ідуть, вже зайшли в ліс та й прийшли до тієї хатки. А дід каже:

— От тут я наймив був свою дівку. Жди ти тут, а я піду шукати в ліс того пана.

Дівка сіла на лавиці та й сидить, а в хаті такий нелад. Дід вийшов ніби шукати пана та й пішов додому.

Дівка сидить, не робить нічого, жде на пана, а пана нема та й нема. Уже звечоріло, а діда, ані пана як нема, так нема. Вона вже зачала сердитися та лихословити, аж то щось загриміло в сінях та й зачало до дверей добиватися. А дівка ані рушається з місця, а той кричить з сіней:

— А хто там є? Най отворить!

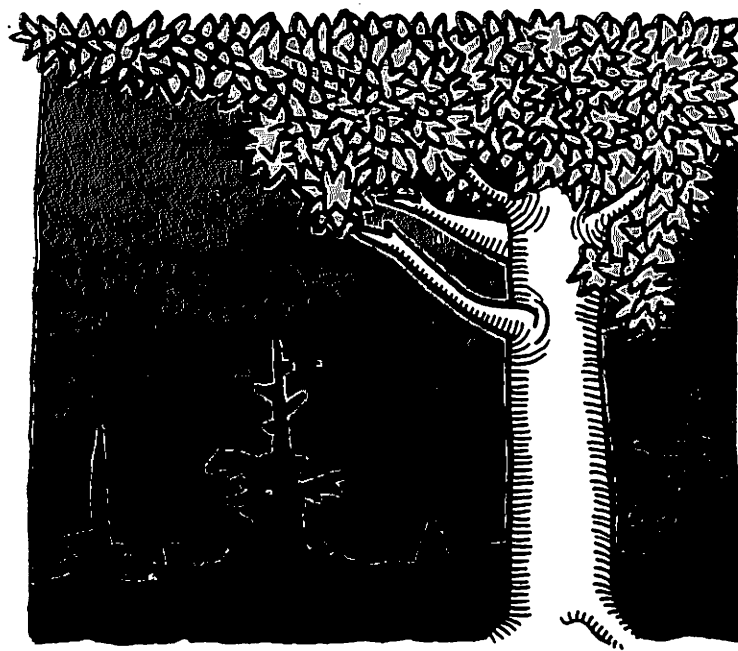
А дівка каже:

— А хто там?

А той каже:

— Отвори, то будеш бачити.

Дівка розсердилася ще дужче. Як не піде та як не вдарить ногою у двері, аж трохи з завісів не вискочили та до стіни трохи не

розбилися. Якби були досягли кобилячу голову, то були б її вбили. А голова каже:

— Пересади-но мене через поріг.

А вона каже:

— Дай мені вперед чотири поїзди, запряжені шістьма сивими кіньми; один повний золота, другий срібла, третій дорогих речей (та й сказала яких), а четвертий порожній

для мене, але аби був весь золотий, а на конях аби були золоті шлеї та й срібні підкови, то я тебе пересаджу.

А голова каже:

— Добре, ходи подивись мені в вухо, що там видко?

Дівка пішла, подивилася та й каже:

— Видко поводи (мотузки) від торебки (торбинки).

А голова каже:

— Потягни за ті поводи, то зараз будеш мати все, що схочеш.

Дівка сіпнула за поводи так дуже, що голова аж йойкнула, а то як зачнуть вискакувати з вуха шайтани та як не зачнуть танцювати, ганятися за дівкою — за одну мить лиш кістки з неї посипалися по хаті.

Дома жде баба дівку один день, жде другий день, жде тиждень, а дівки як нема, так нема. А далі каже баба дідові:

— Ану зберися, старий пес, та піди по ню, вона десь, певно, стільки заслужила, що не може забрати сама, по тому так і бариться, іди та й допоможеш.

Дід зібрався та й пошкандибав...

Але в діда була Жучка, і вона сидить під вікнами на призьбі та й каже:

— Дзяв, дзяв, дідова дочка — як панночка, а бабину вже чорт узяв.

А баба така недобра на ню, бере та б'є сучку, аби так не казала, але то нічого не помагає, сучка все своє. А баба ще лютішає, возьме, уломить скоринку хліба та кине Жучці у вікно та й каже:

— На, жери! Та не кажи «дзяв, дзяв, дідова дочка, як панночка, а бабину вже чорт узяв», але кажи, що бабина дочка приїде, як панночка, а дідову аби чорт взяв.

Але Жучка з'їсть хліб та й вже своєї:

— Дзяв, дзяв, дідова дочка, як панночка, а бабину вже чорт узяв.

А баба трохи не лопне — така люта стає, та й каже:

— Зажди, зажди, приїде вона ще нині, дасть вона тобі за те, що ти так на ню брешеш; та вона тебе уб'є на смерть.

А дід пішов до хатки, та лиш кістки з бабиної дівки застав та й бабі приніс.

Отак-то буває за ліни्वство, за ледарство.

ЗОЛОТИЙ ЧЕРЕВИЧОК

Був собі чоловік та жінка, і була в них одна дочка. Мати була гарна, а дочка ще краща. От те дівча ще підлітком було — умирає мати. А вмираючи, покликала до себе дочку та й каже їй нишком:

— На тобі, доню, це зернятко, та нікому не кажи, що в тебе воно є. А як прийде тобі лихо, посади його, то виросте з нього верба яра, і що тобі треба буде, йди до тієї верби, то все тобі й буде.

От поховав чоловік жінку, пожурився-

пожурився та й знов оженився з удовою. А в тієї вдови та своя дочка.

От баба свою дочку жалує, а ту дівчину зненавиділа так, що й просвітку їй нема. Бабина ж дочка така лінива, така ледача: ні до холодної води не береться, все б сиділа, згорнувши руки. А та дівчина роботяща та добра дитина, і що не дай їй робити, і скільки не дай, то все зробить.

Та що з того, коли нічим бабі вона не догодить. Хоч як гарно зробить, а баба все її лає, все її лає, а то й межі плечі стусана дасть, чи таки й зовсім добре попоб'є. За роботою та за тими штурханцями ніколи дівчині і вгору глянути, ніколи й причепурити себе, сорочку вишити, а що було в неї пошите ще за материного часу,— своїй дочці баба повідіймала. Ходить, бідолашна, в такому рам'ї, що й люди сміються. Мовчки терпить усе та бідна дівчина, тільки поплаче нишком, а лиха баба ще більше лютує, що вона мовчить, ще гірше над нею коверзує та так усе визирає, до чого б його прискіпатися. Коли ж усе дівчина робить як треба.

От баба й надумала.

— Жени,— каже,— ледащо, бичка пасти! Та на тобі круг прядива, щоб ти його й зом'я-

ла, і потіпала, й спряла, і помотала, і поткала, і побілила, і полотно додому принесла! Та гляди: не зробиш, то й жива не будеш!

Взяла дівчина те прядиво, погнала бичка пасти. Бичок пасеться, а вона плаче: де ж таки видано, щоб усе те за день зробити? А далі й згадала: «Єсть же в мене зернятко від матінки!»

От узяла посадила його на леваді, полила, а сама сіла та й знову плаче. Плакала, плакала та й заснула. Прокидається, аж із того зернятка така гарна верба яра виросла, а під вербою криничка, і вода в ній така холодна та чиста, як сльоза. Підійшла дівчина до верби та й каже:

— Вербо яра, відчинися! Ганна-панна йде.

От верба й відчинилася, а відтіля так панни й вилинули:

— Панно наша мила, панно наша люба, що скажеш робити?

Вона й каже:

— От вам круг прядива: треба його зом'яти, й потіпати, і попрясти, і помотати, і полотно з нього поткати, і побілити.

— Панно наша мила, панно наша люба, зараз буде.

Та й назад усі в вербу.

От допасла дівчина до вечора, знов до верби:

— Вербо яра, відчинися! Ганна-панна йде.

От верба й відчинилася, і ті панни виносять їй полотно тонке, таке біле,— хоч зараз сорочки ший. Узяла дівчина те полотно, пригнала бичка додому, віддає полотно бабі. А та аж зубами заскреготіла, як побачила.

І свою дочку послала бичка пасти та й каже:

— На тобі, донечко, мичечку: спрядеш — спрядеш, а не спрядеш, то й так принесеш.

Погнала та бичка пасти та й мичку закинула, а ввечері приганяє бичка та й каже:

— Голова в мене, мамо, так боліла, що й не зведеш.

— Ну, дарма, доню, ляж та відпочинь!

От діждали вони неділі. Баба свою дочку причепурила і веде до церкви, а на дідову гримає:

— Топи, ледащо, нетіпахо! Щоб ти й витопила, і обідати наварила, і прибрала, ще з цього полотна й сорочку пошила, поки ми вернемося з церкви. Та гляди: не зробиш, то й жива не будеш!

От пішла баба з дочкою до церкви, а дівчина швиденько витопила, обідати наварила, в хаті поприбирала, тоді побігла на леваду до верби та й каже:

— Вербо яра, відчинись! Ганна-панна йде.

Верба й відчинилась, а відтіля панни так і вилинули.

— Панно наша люба, панно наша мила, що скажеш робити?

— Треба з цього полотна, поки з церкви вийдуть, сорочку пошити... Та ще й дайте мені вбратися,— хочу до церкви поїхати.

Ті зараз убрали її гарно-гарно, на ніжки маленькі золоті черевички вбули. Тут і коні під'їхали,— сіла вона та й поїхала до церкви.

Як увійшла вона в церкву, так церкву й осіяла. Люди аж не отямляться з дива: «Чи вона князівна, чи королівна? Ще такої не ба-

чили». А на той час Князенко в церкві був. Як угледів, то й очей уже не відведе від неї... Відправа кінчається, вона перша з церкви вийшла, сіла, поїхала. Під'їхала до верби, верба відчинилася, вона поскидала все з себе, знову наділа своє рам'я, пошиту сорочку взяла... Коні в вербу в'їхали,— а дівчина пішла в хату, сіла та й виглядає бабу з церкви.

Коли приходять.

— А що, наварила?

— Наварила.

— А сорочку пошила?

— Та й сорочка пошита.

Подивилась баба, нічого не сказала, тільки плечима здвигнула.

— Давай обідати!

Посідали обідати та й почали розказувати, яку-то вони панночку в церкві бачили — як сонце гарну... що аж князенко і молитись забув та на неї дивиться.

— А до кого вона підхожа? — питає дівчина. — Може, до мене?

Бабина дочка в сміх, а баба:

— Ач, нетіпаха, грубниця погана, до кого рівнятися здумала!

От діждали й другої неділі. Знову дід з бабою та з бабиною дочкою до церкви, а тій звеліла баба топити та й ще якусь роботу загадала. А вона впоралась швиденько та до верби:

— Вербо яра, відчинися! Ганна-панна йде!

Відчинилась верба, а з неї панни так і вилинули

— Панно наша люба, панно наша мила, що скажеш робити?

Вона їм знову загадала, убралася до церкви, в золоті черевички взулася, поїхала.

Коли князенко вже там... Вона як увійшла, то й церкву осіяла. Люди торопіють: «Боже, яка краса! Хто ж це?» Ніхто не знає... А князенко й очей не зведе... Кінчається відправа, — вона перша вийшла, приїхала, пишне убрання поскидала, своє рамя наділа, сіла та й дожидає з церкви.

Поприходили з церкви, посідали обідати, — розказують за ту панну.

— Князенко гарний, а вона ще краща.

— А може, вона до мене підхожа? — Ганна питається.

Бабина дочка регочеться, а баба трохи не била дівчини... Не знає вже, що б їй і робила, — так зненавиділа.

А князенко тим часом усе довідується: хто та панна? Ніхто не знає. Радились, радились, як би його дізнати. От один хлопець і каже:

— А я знаю, як довідатися.

— А як? — питається князенко.

— На тому місці, де вона стає, смоли підлити, — черевички й попристають.

Так і зробили. Приїхала Ганна-панна на третю неділю до церкви, стала... А ті вже —

князенко з панами — так і пильнують, так і пильнують... Кінчається відправа, хоче вона йти, — не рушить з місця. Рвонулася вона, — таки зірвалася, а один черевичок і залишився. Утекла вона додому, прийшла, убралася знов у своє рамя та й сидить.

Приходять із церкви, як стали розказувати!..

— Такий, — кажуть, — маленький черевичок, що й ноги такої нема, щоб на неї прийшовся.

— А може, на мою прийдеться? — питає дівчина.

Баба як розлютується, як почне її лаяти вдвох із дочкою:

— Та ти нетіпаха! Та ти грубниця, тільки в попілі гребешся, ноги як ті колоди, а до кого рівняєшся!

Попобила її баба та й з хати прогнала.

А князенко геть скрізь розпитується: хто золотий черевичок загубив? Ні, ніхто не знає. Що його робити? А той парубок та й каже знову князенкові:

— А я знаю, як її знайти.

— А як? — питає князенко. — Кажи!

— Послати скрізь міряти той черевичок, на чію ногу прийдеться, то то й вона.

Пішли ті двораки спершу по князях, тоді по панах... Боже, як-то всім дівчатам хотілося, щоб черевичок прийшовся та князенкові за жінку бути! Ні, не приходитьсья!.. Пішли тоді по купцях — ні! По міщанах — ні!.. Треба йти по мужиках. Пішли.

Ходять та міряють, та й міряють, — нема! От заходять і в ту хату, де дідова й бабина дочка були. А баба ще здалека їх побачила, що йдуть, та на свою дочку:

— Мий, доню, швидше ніжки, бо йдуть черевичок міряти!

А на дідову:

— А ти, нечупаро, задрипанко, геть мені зараз на піч, — щоб і не видно тебе було!

Та й загнала її.

Прийшли ті.

— Здорові!

— Дай боже доброго здоров'я.

— Чи є у вас дівчата?

— Та є в мене дочка, — каже баба. — Доню! доню! Біжи сюди, давай ніжку, — золотий черевичок міряти! От люба дитина, — ніжки біленькі!.. Почали міряти, — ні, не приходитьсья. — Та ти дужченько, доню, стромляй ніжку, — вона влізе!

Стромляла-стромляла — де там!..

А дідова дочка дивиться з печі.

— А то ж яка дівчина у вас на печі? — питається пан.

— Та то ледащиця, грубниця, нетіпаха!.. — говорить баба, та на дівчину: — Ти чого вилізла, задрипо, сказано тобі — сиди там!

— Ні, бабо, хай вона сюди йде! А злазь, дівчино!

Злізла вона, стала черевичок міряти, — враз так і прийшовсь.

— Ну, бабо, — кажуть вони, — ми цю дівчину візьмемо у вас.

— Оце лихо! Де ж таки видано, щоб таке опудало та князенкові за дружину було! Чи то ж годиться?! Я не пущу!

— Ні, бабо, таки візьмемо!

Баба верещить: та вона така, та вона сяка!.. Та вона з попелу не вилазить, та на ній сорочки ніколи білої нема...

Так ті й не слухають.

А дівчина каже:

— Стривайте трохи — піду приберуся! Вийшла на леваду:

— Вербо яра, відчинися! Ганна-панна йде!

Як відчинилася верба, а ті панни так і вилинули... Убралася вона, як увійшла в хату, — і хату осяяла... Так усі й поторопіли.

— Дай же ж, — каже, — обую й другий черевичок...

Посідали, поїхали... швидко й весілля відбули... А верба з криничкою пішла в землю та й знов у князенковому саду вийшла.

М У Д Р А Д І В Ч И Н А

Десь в одному селі жили собі чоловік та жінка. Була у них дочка-одиначка, дівчина-підліток, та така клепана на язик, гостра та розумна, хоч би й кому не попустить, хоч кому носа втре. Всі на селі звали її за це «бідовою». Сповнилось їй вісімнадцять років,— дівка стала на порі. Батько й мати чекають уже старостів.

Одного разу старих десь дома не було, приходять до неї старости. От поздоровкались вони з дівкою, поклали хліб на столі, а

самі посідали собі на лави. Почали балакати з дівкою й оповістили їй, чого прийшли.

— Що ж,— каже дівка,— тепер немає дома ні батька, ні матері, і я вам не можу сказати — чи так, чи інак; краще прийдете іншим часом, як будуть старі дома.

Старости потерлись, пом'ялись, а з хати не йдуть, мов ще чогось ждуть. Тоді дівка й питає:

— Ви, люди добрі, з дороги, голодні, певно,— чи не перекусили б чого хоч трохи?

— Од хліба й солі не будемо одмовлятися,— сказав один староста.

— Даси — перекусимо й спасибі скажемо, а не даси — воля твоя.

— То й гаразд,— каже дівка.— А чого ж вам подавати: чи одбутного, чи прибутного, а чи того, що вгору дивиться?

Ззирнулися старости з молодим та й не знають, що одповісти. Далі староста й каже:

— Та давай уже хоч і того, що вгору дивиться.

Хутенько нарізала дівка паляниці, накришила цибулі в полумисок, поставила на стіл і припрошує старостів годуватися. Закрутили старости носами, ззирнулися знов з молодим, сидять, а їсти і в рот ніхто не взяв. Дивна

була їм ця загадка, а ще дивнішою здавалась їм сама дівка.

Почалась ізнов балачка з дівкою. Старостам, бачте, хотілось, щоб і її на чомусь прикнути. Так куди тобі,— котрий що б не сказав або не спитав, то вона так розумно, гостро та до шмиги йому відріже, що той тільки очима кліпає та раки пече. Староста й каже:

— Годі у піджмурки грати, краще розтовкмач нам, дівчино, що то воно визнача — одбутне, прибутне і те, що вгору дивиться!

— А он воно що, — одмовля дівка: — сало — одбутне, бо ним усякі зачіпки одбувають: дійво — прибутне, бо ним хоч і одбувають усякі зачіпки, але ж і воно прибуває в господарстві, коли хто корови свої дійні має; що вгору дивиться — це цибуля, бо коли вона ще в грядках восени стирчить, то мов хто з землі угору дивиться.

Пореготались та подивувались старости, що такої немудрої загадки не знали, і заходились рухати до господи. От як повилазили старости з-за столу, дівка до їх та й питає:

— Скажіть же мені, що ви за люди і звідкіль родом? А то як прийдуть батько та мати, то я не знатиму, що їм про вас казати.

— Мене, — каже староста, — прозивають Кущем, підстаросту — Лопухом, а молодого — Ломакою, старі ваші про нас чували.

— Е, коли так, то й я вас усіх трьох знаю, — каже дівка, — під кущем я спати лягала, лопухом від сонця себе закривала, а ломакою свині з череди проганяла: знаю вас усіх, знаю!

Мов приском старостів та молодого вра-

жа дівка обсипала, стало їм і соромно, і сердито на гаспидську дівку за таку відповідь, але ж боялись її ще займати, щоб ще чим кращим, бува, не повітала.

Віддала дівка старостам хліб, попрощались вони з нею і пішли до свого села, всю дорогу дивуючись з бідової дівки.

Прийшов ото молодий додому та й хвалиться батькові, як і що було у старостів з дівкою. Зареготав старий та й каже:

— Бо то, випада, ви усі три були дурні, а вона розумна. Коли хочеш, сину, знати, отак завжди розумні люди розпізнають дурнів.

— Ні, тату, ми не дурні, але ж з нею і сам дідько болотяний не збалакає, — одмовив син.

— І гаразд, — каже старий, — коли ти й справді розумний, то візьми сивого барана, пожени на ярмарок, продай не продай, солі купи, випий і закуси та додому ще й барана приведи. Коли це зробиш як слід, ти, випада, розумний, і дівка буде твоя, а як же ні — ти дурень, і не тобі вона судилась.

Жене ото парубок барана на ярмарок продавати та все мізкує: як би його продати так, щоб упасти і не забитись, щоб кози були ситі і сіно було ціле, як батькові хочеться.

Трапилось йому гнати свого барана якраз

тим селом, де жила бідова дівка. Згадав він дівку та й думає: «От би хто одгадав батькову загадку». Тільки подумав це, аж чує, щось кашлянуло.

— Ахи, чорнявий, озирнись-бо, лукавий!

Озирнувся парубок, дивиться, аж це та бідова дівка, стоїть коло криниці, воду бере.

— А чого це ти, парубче, такий смутний?

— Еге, чого!.. Ти б не була смутною, коли б тобі загадано таку загадку, як ось мені: барана продати не продати, випити, закусити, солі купити та ще й цілого барана додому пригнати, — а я ніяк не дійду своїм розумом, як це зробити, — каже парубок.

А дівка йому:

— Ось послухай мене, дурної, то, може, ти чи не порозумнішаєш! Як приженеш ти барана на ярмарок, позич у кого гарненько ножик, обстрижи вовну з його, продай її, а за ті гроші випий, закуси, солі купи, а обстриженого барана додому батькові поженеш.

Зрадів парубок, зареготавсь і аж у долоні сплеснув, навіть дівці за пораду не подякував, та мерщій потурлив барана на ярмарок.

Пригнав він барана на ярмарок, зробив усе, як раджено, і повернувся додому веселий, що барана продав не продав, випив,

закусив, солі купив, ще й барана цілого назад пригнав.

Увіходить у хату, а батько й питає:

— Ну, що, синку, поярмаркував?

— Поярмаркував, тату, та ще й як — усе зробив, як веліли, — одказує син.

— А хто ж це навчив тебе так зробити? — запитав старий.

— Хе! А хто ж? Сам! Голову маю, ну й додумався, як і що.

— Ну, аби так, — каже батько, — тільки ж мені здається, що тут й не без чужого розуму обійшлось, бо я тебе гарненько знаю!

Другого дня заходить до батька молодого їх сусід, що підстаростою був, та й питає:

— А що, чи продав наш князь барана?

— Ні, не продав і не велів продавати, а тільки загадував йому наздогад, ума вивідував: продати не продати, випити, закусити, солі купити та й барана назад пригнати, ну, він так і зробив, — а хіба що? — запитує старий.

— Та, бачте, свате, трапилось мені, йдучи на ярмарок, одпочивати в однім селі, під вербою коло криниці. Дивлюсь, жене наш князь барана на ярмарок. З ним і поїду, — подумав я. Коли це дівка, що брала воду, кашлянула нашому-таки князеві та й питає — чого такий сумний! А він і одмовляє їй: «Еге, чого! Ти б, каже, не була смутною, якби тобі загадано таку загадку, як ось мені: барана продати і не продати, і випити, і закусити, і солі купити, та ще й барана додому пригнати, а я ніяк не дійду своїм розумом, як це зробити». От дівка й радить йому, щоб він, пригнавши барана на ярмарок, обстриг його по-

зиченими ножицями, вовну продав, за ті гроші випив, закусив, солі купив, а обстриженого барана додому пригнав. Придивляюсь я до цієї дівки краще, аж це та сама, до якої ми сватати вашого-таки парубка водили. Take-то мені трапилось бачити й чути, тим і забіг розпитати — як і що тут у вас?

— Так ось воно як! Сину, сину, а йди лиш сюди! — гукнув старий на парубка.

— Так ото воно як, сину! Це гарно, дуже гарно! А ти ж мені казав, що своїм розумом дійшов, додумав?! Дурень же ти, сину, дурень, та ще й брехун великий. Хіба ж ти, сину, забув, що кажуть люди: брехнею світ пройде, та назад не вернешся. Але ж щоб таким дурним та брехуном і не згинуту, то бері мерщій знов старостів та йди до тієї ж таки дівки й добувайся від неї слова. Дівка вона, бачу, розумна, кажуть, і роботяща: буде тебе на розум наставляти в господарстві, і все буде гаразд, віку доживеш по-людському, а як же візьмеш таку, як і сам, овечку, то й кури тебе, як я вму, заgreбуть.

Знов старий заслав старостів до бідової дівки, навіть і сам не полінувався піти туди, щоб допомогти зробити діло як слід. То й узjali ту дівку.

КАЛИТОЧКА

Був собі чоловік та жінка, і була у них пара волів, а у їх сусіди — віз. Отό як прийде неділя або празник, то хто-небудь бере волів і воза та й їде чи до церкви, чи у гості, а на другу неділю — другий, та так і поділялись.

От жінка того чоловіка, чиї воли, раз йому і каже:

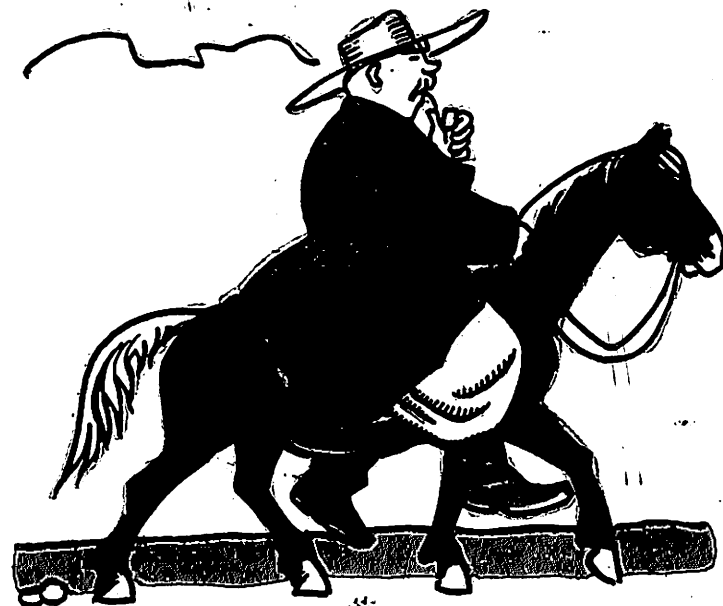
— Поведи воли та продай, справимо собі коня та повозку, будемо самі до церкви та до

родичів їздити. Та ще, бач, сусіда свого воза не годує, а нам волів треба годувати.

Чоловік налигав воли і повів. Веде дорогою, аж ось доганяє його чоловік конем.

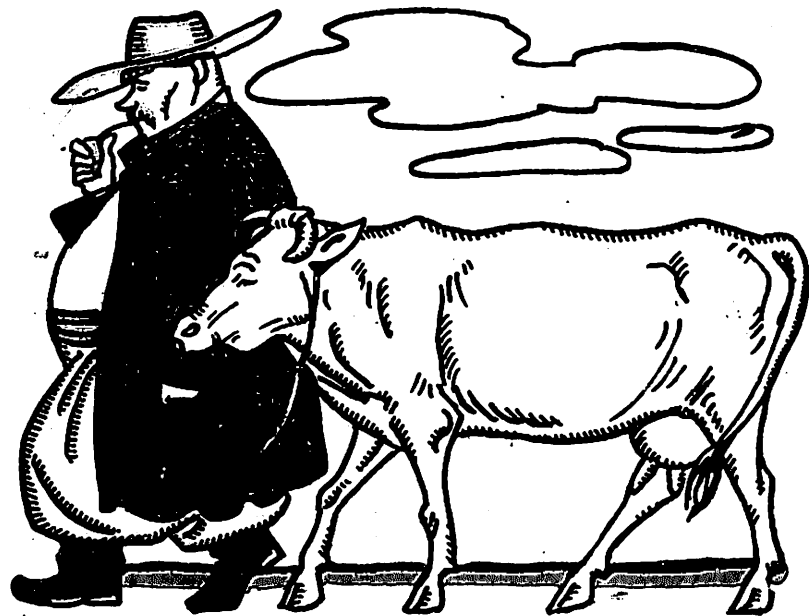
- Здоров!
- Здоров!
- А куди це воли ведеш?

- Продавать.
- Поміняй мені за коня.
- Давай.

Виміняв коня, сів верхи та й їде. Від'їхав недалеко і зустрічає чоловіка, що жене корову:

- Здоров!

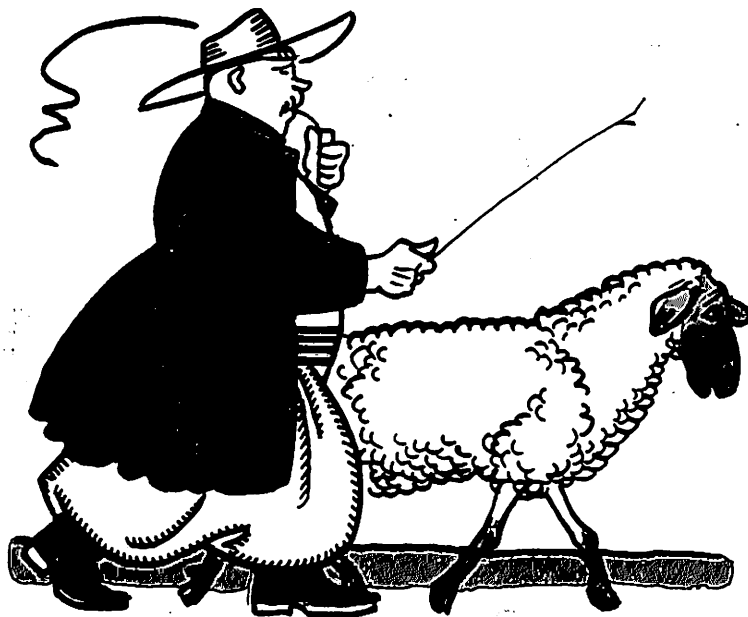

- Здоров!
- А куди це ти їдеш?
- Коня продавають.
- Поміняй мені на корову.
- Давай!

Поміняв і веде дорогою, аж на полі пасуться свині та вівці. Зговорився він, виміняв ко-

рову на свиню, а потім на вівцю і поспішає додому. Овечка гарна, аж де не візьмись розлилась велика ріка, а на ній видимо-невидимо гусей. Підійшов він ближче, розбалакався з людьми, виміняв вівцю на гуску та й пішов понад річкою і зайшов у село. Аж стрічає жінку, а та:

- Здоров!
- Здорова!
- А поміняй мені на півня гуску!
- Давай!

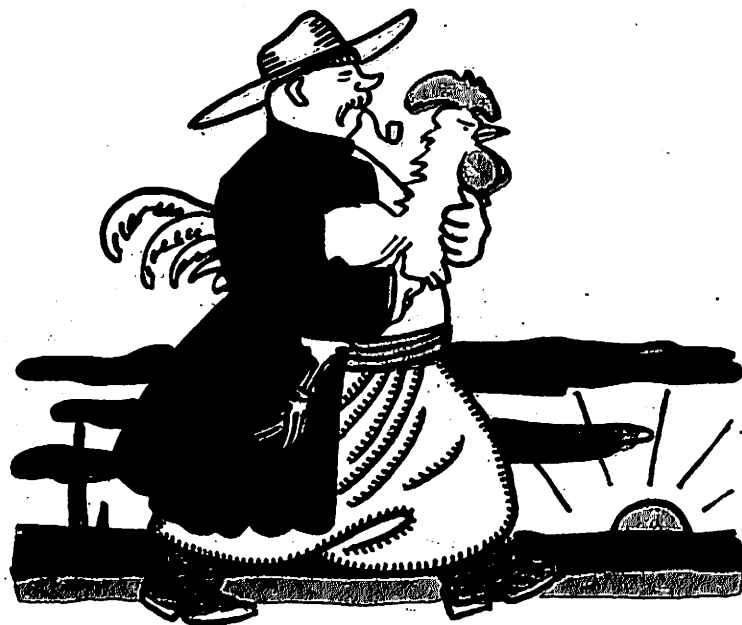
Помінялись. Іде далі, аж ось доганяє його чоловік:

- На продаж?

- Еге!
- А поміняй мені на калиточку.
- Давай!

Виміняв за півня калиточку й поспішає додому. Аж тут тобі ріка розлилась. На березі стоїть перевіз, плату беруть, а в нього ж ні копійки.

— А перевезете мене? Дам вам калиточку.

— Сідай!

Переїхав на другий берег.

А там та стояла валка чумаків. Як розпитали ж вони його, за що він виміняв калиточку, сміються з нього.

— Що тобі,— кажуть,— жінка за це зробить?

— Аж нічого! Скаже, слава богу, що хоч сам живий вернувся.

Та й побилися об заклад. Коли скаже жінка так, то чумаки оддадуть йому дванадцять маж хури і з батіжками. Зараз одібрали

одного з себе і послали його до його баби. От той приходить.

— Здорові!

— Здорові!

— А ти не чула про свого старого?

— Ні, не чула.

— Він воли на коня проміняв.

— От добре, возик недорого стоїть, як-небудь зберемось.

— Та й коня проміняв на корову.

— Це ще й краще, буде у нас молоко.

— Та й корову проміняв на свиню.

— І то добре, будуть у нас поросятка, а то, чи заговляти, чи розговляться, все треба купити.

— Та й свиню проміняв на вівцю.

— І це добре, будуть ягнятка та вовночка, буде що у мене у спасівку прясти.

— Та й вівцю проміняв на гуску.

— І це добре, будуть у нас крашаночки та пір'я.

— Та й гуску проміняв на півня.

— О, це ще краще, півень раненько співатиме та нас до роботи будитиме.

— Та й півня проміняв на калиточку.

— І це добре, будемо, де хто заробить,— чи він, чи я,— в калиточку складати.

— Та він і калиточку за перевіз віддав.

— Ну що ж, слава богу, що хоч сам живий вернувся.

Так тим чумакам нічого робити, віддали йому дванадцятро маж.

Я З И К А Т А Х В Е С Ь К А

Нема гірше од того чоловіка, що не вміє язика за зубами вдержати. А найбільше лихо з жінками. Тільки що почує, зараз уже й задзвонила по всьому селу: «Ой кумасю ріднесенька, що я чула! Та тільки глядіть, нікому не кажіть, бо це таке, що нікому й знати не можна, я це вам тільки...» І почала! А кума почула та другій кумі, а та — третій, а третя — п'ятій-десятій, і ото вже всі про те знають, чого не треба нікому знати.

От були собі чоловік і жінка, Петро і

Хвеська. І гарна б жінка була Хвеська, усім гарна, та тільки на язык швидка. Що не скаже їй чоловік, усе своїм довгим язиком розплеще. Просто хоч нічого їй не кажи! Уже її чоловік і прохав, і вмовляв, і сердився — нічого не помага!

От раз поїхав Петро орати та й виорав гроші, скарб. А було це ще за панщини. І дума він: «Як довідається економ, то відніме. А довідається неминуче, бо від Хвеськи не сховаєшся, вона по всьому селу рознесе. Що його робити?»

Думав, думав, бідолаха, та й надумав: «Треба, — каже, — одучити її од такої поганої звички. Та й гроші щоб не пропали».

Ото взяв він ті гроші, привіз їх додому, заховав, а жінці нічого не каже. А другого дня Петро — в базар; купив там трохи не з лантух бубликів та зайця застреленого, а вертаючись з базару, привернув до річки та витяг з ятерів та з вершів рибу, а зайця положив у вершу.

Тоді рибу ту одніс у ліс і порозкидав по під кущами, а ті бублики взяв та й почіпляв на одній груші, що на краю лісу стояла. Тоді вертається додому, пообідали з жінкою, от він і каже їй:

— Жінко, а ходім в ліс, пошукаємо, чи не притхнулась там риба, то позбираємо!

А Хвеська каже:

— Що це ти, чоловіче, здурів, чи що? Хіба ж таки буває у лісі риба?

— Авжеж буває, — каже Петро, — здається, сьогодні ліс притхнувся, то ми й на збираємо риби. Ось ходім лиш!

Хвеська не вірить, а все ж пішла. Приходить у ліс, коли так: то під тим, то під тим кущем лежить риба. Петро тоді й каже:

— А що, Хвесько? Не казав я тобі?

— Оце диво! — говорить вона. — І родилася, і хрестилася, а такого дива не бачила!

— Ну, добре, — каже Петро, — ходім лишень до річки, чи не піймався часом заєць у ятір або у вершу!

— Тю на тебе, чоловіче! Чи ти не здурів? — каже Хвеська. — Де ж таки видано, щоб зайці у верші довилились?

— Не видано! Отже, ти й риби в лісі не бачила, а єсть же! Ходім лиш! — каже він.

Пішли... Виходять на узлісся, аж стоїть груша, а на її бубликів рясно — аж віти гнуться. Хвеська кричить:

— Чоловіче, чоловіче! Чи бачиш? — бублики на груші!

— Та бачу,— каже чоловік,— то що?

— Та як же таки: бублики на груші! Хіба ж таки бублики ростуть на груші?

— Звісно, не ростуть,— каже він.— А то, мабуть, бублейна хмара йшла та й зачепила ліс,— оце й zostалися бублики.

— Нум же, чоловіче, струшувати!

Струсили, ідуть до річки. Витяг чоловік

ятір — нема нічого, витягає другий — нема; тоді тягне вершу, аж у ній заєць.

— Ох ти ж, моя ненько! — аж скрикнула Хвеська.— Заєць у верші! І родилась, і хрестилась, такого не бачила!

— То що, що не бачила? — каже Петро.— Не бачила, то побачиш! Ходім лиш додому, а то вже пізно.

Ото позабирали все та й пішли. Приходять додому, жінка й почала:

— І що то, чоловіче, за день такий! І родилась, і хрестилась, такого дня не бачила; риба в лісі, заєць у верші, бублики на груші!

— Це ще нічого,— каже Петро,— от що диво, що я сьогодні й гроші знайшов.

— Йол?

— Йй-бо, знайшов!

— А де ж вони, чоловіче?

— Та ось! — витяга ті гроші.

— Отепер же, чоловіче, будемо ми багаті!

— Будемо,— каже чоловік,— та не ду-
же, бо як економ довідається, то зараз одніме.

— От! — каже жінка.— А як же він до-
відається? Щоб мені те та се — я нікому не
скажу!

— Гляди ж, жінко, не кажи, а то буде
нам лихо. Та гляди, не кажи нікому й про те,
що ми в лісі та в річці знаходили, бо люди як
довідаються, що це був такий день, то зараз
догадаються, що я гроші знайшов, бо в такі
дні звичайно скарби знаходять.

Отак Петро каже жартуючи, а Хвеська:

— Добре,— каже,— нікому в світі не
скажу.

Ото вже надвечір чути галас, гомін на
селі.

— Чоловіче, що то таке? — Хвеська пи-
тається.— От там? — каже.

— Та що-бо там таке? Я піду подивлюсь!

— От не дивись та не слухай поганого,—
каже Петро.

А Хвеська:

— Та ну-бо, Петрику, голубчику, рідненький, скажи!

— Та то,— каже чоловік,— наш пан економ та покрав у пана ковбаси, то тепер його по селу водять та ковбасами б'ють, щоб більше не крав!

Це ж чоловік так собі, на сміх вигадує, а Хвеська вже й повірила, вже й кортить їй.

— Ох лишечко! Побіжу я до куми Меланки та розкажу! — скрикнула Хвеська та так і схопилася з місця.

— От не ходи краще та сиди дома! — каже чоловік.— Хіба ти не знаєш нашого економа? Він як довідається, що ти про його таке розказувала, то й тебе й мене з'їсть.

Хвеська послуhalась і не пішла. Ото й терпить вона, не каже нічого про ті гроші день чи два, а далі таки не втерпіла — як-таки про своє щастя не розказати? І побігла до куми Меланки. Прибігла, сидить, от-от хочеться сказати, та боїться. А далі:

— От горе на світі убогому, хоч би й нам. Хотіла справити собі нові чоботи к святу, так нема за що й справити.

А кума Меланка й собі:

— Що правда, то правда, кумасю, я ж кажу!..

А Хвеська не дає їй і доказати та зараз своє:

— Ну, та, може, бог дасть, скоро не будемо вбогі...

— Як-то так? — питається кума Меланка, сама вже й вуха нашорошила.

— Ох, кумасю, не знаю, як і казати...

— Та кажіть-бо, кажіть,— умовляла кума Меланка.

— Та не знаю, як і казати, бо це діло таке, що нікому, нікому не велів чоловік казати!

— Ох, ненько! Та хіба ж я така? Та я все одно що стіна! — каже кума Меланка.

— Ну, куманю,— каже Хвеська,— це вже я вам тільки, та глядіть же — нікому, нікому!

Та й давай пошепки про ті гроші.

Тільки Хвеська з хати, а кума Меланка за свиту та до куми Пріськи:

— Ох, кумочко, чи ви чули?..

А тут свято трапилось, кума Пріська пішла до куми Марини, в неї вже є кума Явдоха — вже й бесіда готова. Погуляли та й про Петрові гроші погмоніли.

А тут саме на той день Петро та й посварився за щось на Хвеську і добре-таки на-гримав. Вона тоді:

— Стривай же ти, такий-сякий! Коли так!..

І побігла, і вже дзвонить по всьому селу, що її чоловік налаяв і трохи не бив, і що він гроші знайшов, і що він ховається з ними і все.

Ото день чи два поминуло — кличуть Петра в контору, до економа. Той на його зараз мокрим рядом:

— Кажи, такий-сякий, знайшов гроші?

— Ні,— каже Петро,— не знаходив.

— Як не знаходив? Адже твоя жінка каже!

— А що ж, пане, що моя жінка каже? Моя жінка не сповна розуму, то вона, чого й на світі нема, наплете!

— А так чи не так! — каже економ.— Покликати сюди жінку!

Ото зараз тую Хвеську приводять. Питається економ:

— Знайшов твій чоловік гроші?

— Знайшов,— каже,— паночку, знайшов!

— А що,— питається тоді економ у Петра,— бачиш?

— Та що,— каже той,— вона чого не наплете! А ви краще спитайте її, пане, коли се було.

— А коли се було? — питається економ.

— Еге! Коли! Саме тоді, як ліс притхнувся та ми ходили в ліс по рибу та під кожним кущем рибу збирали.

— Що ще далі скажеш? — питається Петро.

— Еге, що! Тепер уже не одбрешешся! Саме тоді се й було, як ми рибу в лісі збирали, і бублейна хмара йшла, і в лісі бубликів ми багацько натрусили, і в вершу заець піймався.

— Ото слухайте, пане,— каже Петро,— чи ж вона до діла плете. Нехай вона вам до пуття розкаже, коли й як то було.

— Еге, коли й як! Саме тоді, як увечері вас, милостивий пане, по селу водили...

— А чого мене водили по селу? — питається економ.

— Коли ж... вибачайте, пане... Уже коли питаєтесь, то казатиму. Тоді саме, як вас би-ли ковбасами, що ви у пана покрали...

Як скрикне ж економ:

— Ах ти така-сяка! Як ти мені смієш таке казати?! Візьміть її та дайте доброго хльосту, щоб казна-чого не базікала!

Тут Петро оступився, почав просити, що його жінка не сповна розуму.

Ото пан подумав, подумав — і справді дурна, — узяв та й пустив.

От ідуть вони вдвох, Хвеська і Петро, він собі сміється з-під вуса, а вона й носа похнюпила, розчовпала, що вклепалась. Прийшли додому, вона в плач:

— Так ти, — каже, — мене підвів!

— Хвесько, жінко моя люба! — каже Пе-

тро, — не я тебе підвів, ти сама себе підвела! От не ляпай ніколи по-дурному язиком, то й нічого не буде. А тепер не сердься та давай помиримось.

Ото й помирились, живуть та потрошку ті гроші тратять. А Хвеська бачить, що лихо багато балакати, то й знишкла.

Взяла молода, повимітала. Геть, сходять-
ся до обіду. Батько розпитує кожного, а вона
бачить, що її не питає, та й сама обзивається:
— А я, таточку, хату та сіни повимітала.
— А, моя дитино кохана, — каже бать-
ко, — я тебе й не питаю. Я знаю, що ти доб-
рого роду, розумного батька й матері, ти ча-
су не змарнуєш, тим я тебе й не питаю.

По обіді всі до роботи, молода знов питає матері, що робити, — мати посилає води принести відерцями. Принесла вона. Перед вечерею батько пожалував, поцілував у голову. На другий день теж щось ізробила, на третій теж, а далі помалу-помалу — уже й обідати наварить, а далі за приводом уже й хліба напече. Сказано, чоловіка любить, а сім'я вся голубить її та добрим прикладом учить до праці.

Ото вже якось у тиждень чи в два мати рідна каже до батька:

— Пішов би ти, старий, та навідався до дитини. Я щось нездужаю, а тобі й байдуже: віддали дитину в чужий двір, бог знає, як то вона там привикає.

Старий каже:

— Може, й справді.

Убравшись, потяг помаленьку. А було то на другім селі. Приходить батько, застає, що дочка варить обідати сама. Звичайно, зраділа йому, привітала, попросила сідати, а сама знову до роботи. Та так з тими горшками та рогачами порядкує, що батькові аж дивно. От він і питає:

— А що тобі, доню, чи добре діється?

— Добре, таточку.

— А що ж ти вже вмієш варити обідати?

— Умію, таточку. У нас, — додає дочка, — хто не робить, то той і не їсть.

— Ну, дитино моя, у всякого хазяїна свій порядок, — відповідає батько, — то ти, може, моя доню, й голодом мерла, поки то привчилась до роботи?

— Ні, тату, не нагально вчать, так усе помаленьку.

— Ну, добре, моя дитино.

Свекор бачив, як прийшов сват, але перестав, нехай трошки з дочкою побалакає. Сват виглянув у віконце, побачив свата та й взяв на лаві свиточку, що хлопці задрипали та вже висохла, та й виминає грязь сидючи. Увіходить хазяїн, привітались по-братерськи, посідали — гість знову за свитку та все-таки виминає та стрішує, а хазяїн:

— Що то ви, свате, робите? Покиньте!

— Еге, свате, добре кажете, та коли ж я сьогодні ще не обідав.

— А так, так, свате, це в мене давній порядок, і, хвалити бога, мені добре з ним.

— Авжеж, свате, у всякого хазяїна свій порядок, а як він добрий, то нащо ж я мав би його псувати?

бити, дочка стала варити обід, і друга до якоїсь роботи взялась, а молода невістка сидить — ніхто їй нічого; і вона нікому нічого. Коли пора була вже обідати, сходяться всі, сідають за стіл, — батько питає кожного, хто що зробив? Усякий за себе відповідає, а одна дочка мовчить. Батько до неї:

— А ти, доню?

— Я, тату, нічого не робила, — відповідає.

— Ну, то вже ж ти знаєш порядок, — батько каже.

Вона відійшла від столу, сіла на лавці коло мисника (тобто коло порога) та й сидить, а молодій невістки не питається ніхто, вона сідає, обідає.

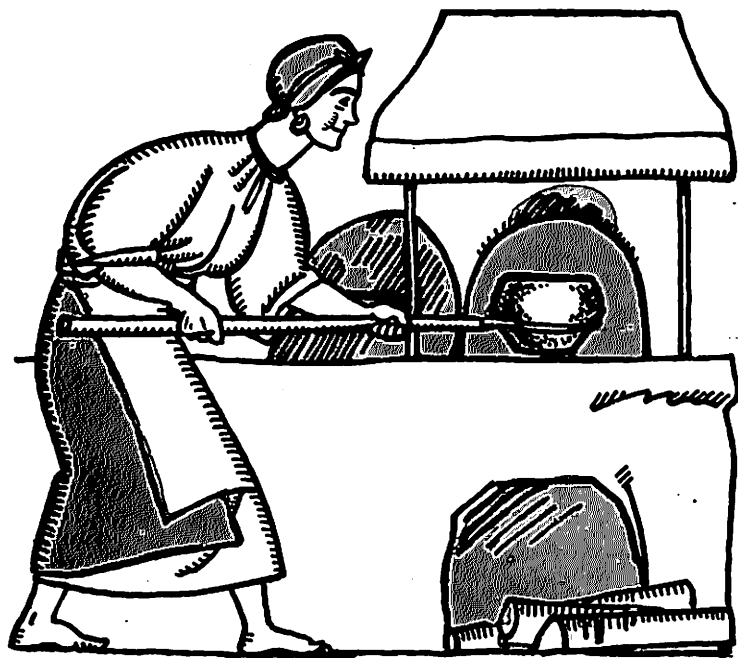
Пообідавши, знов до роботи. На вечерю сходяться, знову тим же порядком батько розпитує. На цей раз уже друга дочка нічого не робила, — остається без вечері. Молода невістка придивляється і прислухається (звичайно, як нова людина в сім'ї), а далі й питає потихесеньку якоїсь ятрівки чи зовиці:

— Як це воно, серце, у вас діється — чи воно все так буде?

— Так, — каже, — сестрице.

— А чом же мене за роботу не питають?

— Бо ти, — каже, — серце, у нас іще гостя.

Ну, минув іще день, може, й другий, уже й мати zostавалась без обіду чи там без вечері,— молода невістка дивиться на все тее (не знає, що то в них змова), а далі, вставши рано, питає матері:

— Що б я, мамо-серце, робила?

— Візьми, доню,— каже мати,— віничок та повимітай хату та сіни.

ЯК МИКОЛА БУВ КОРОВОЮ

Жив собі один бідняк, якого звали Миколою. Мав він лише стару хатчину, а в тій хатчині повно дітей.

Одного разу пішов Микола з жінкою в ліс: він — по дрова, жінка — по гриби. Коли дивляться — багач, у котрого Микола мало не задарма цілий рік служив, веде з ярмарку корову.

Жінка Миколи зашепотіла:

— Коли б нам таку корову! Було б дітям молоко!

— Цить, жінко,— відповідає Микола.— Багач мені винен, то й корова буде наша.

Залишив він жінку в кущах, а сам пішов на дорогу. Тихцем підійшов до корови, зняв з ріг мотузку, засилив собі на шию Корова — в ліс пастися, а Микола йде за багачем.

Зраділа жінка, бо зрозуміла хитрість чоловіка, і повела корову додому.

А багач ішов і не оглядався. Не знати, як довго ішов би він так, та зустрів знайомого купця.

— Гей, сусіде,— крикнув той ще здалеку,— що ти дав за цього вола?

Багач і тепер не оглянувся, лише сердито буркнув:

— Коли ти й досі не відрізниш вола від корови, то хоч помовчи.

— Та яка то корова, то віл,— реготався стрічний купець.— Як не віриш, то сам подивися.

Багач озирнувся і за голову схопився:

— Чорт таке видів? Купив добру корову, а таке сталося.

Купець посміявся та й пішов собі, а багач став серед дороги і не знає, що робити.

боків купці, бо кращої корови, як у них, у той день не траплялося. Жінка торгується, а Микола роздивляється довкола. Коли бачить — іде оглядати корову її колишній хазяїн. Сказав про це Микола жінці і тихенько вбік. А багач оглянув корову і зашепотів їй на вухо:

— Що, Миколо, знову тебе продають? Так тобі й треба. Та я не такий дурний, щоб тебе купити,— і пішов геть.

А Микола з жінкою продали корову і повернулися додому, раді, що насміялися з багача.

ДЛЯ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Украинские народные сказки

КОШЕЛЁЧЕК

(На украинском языке)

Редактор
В. А. МАЛИШКО

Художній редактор
Г. Ф. МОРОЗ

Технічний редактор
Х. М. РОМАНЧИКОВА

Коректор
Т. О. КРИЖНА

Здано на виробництво і підписано до друку
19.XI. 1970 р. Формат 70×108¹/₃₂. Папір № 1.
Фіз. друк. арк. 5. Обл.-вид. арк. 4,53. Умовн.
друк. арк. 7. Тираж 100 000. Зам. 2968. Ці-
на 43 коп. Видавництво «Веселка». Київ, Кіро-
ва, 34. Київський поліграфічний комбінат, вул.
Довженка, 3.

7-6-2
92-69M